

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
кафедра вокально-хорового, хореографічного та образотворчого
мистецтва

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри вокально-хорового, хореографічного та
образотворчого мистецтва, професор

_____ І. Л. Бермес

» «_____2024 р.

**ВИКОНАВСЬКА ТА ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВІ МИСТЕЦЬКОЇ
ПАЛІТРИ ВОЛОДИМИРИ ЧАЙКИ**

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Магістерська робота
за спеціалізацією – Академічний спів
кваліфікація – викладач академічного співу

Автор роботи: Крячко Софія Григорівна

_____ *підпис*

**Науковий керівник кандидат мистецтвознавства,
доцент Бобечко Оксана Юріївна**

_____ *підпис*

Дрогобич, 2024

Анотація

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню виконавської та педагогічної складових творчої постаті народної артистки України (2008), оперної та камерно-концертної співачки, професорки ЛНМА імені М. Лисенка Володимири Чайки (1928–2015), яка зробила значний внесок в історію розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.

У першому розділі роботи детально висвітлюється життєвий шлях видатної співачки, аналізується її творчо-виконавський доробок, його оперна та концертно-виконавська складові. Другий розділ магістерського дослідження присвячений педагогічній діяльності В. Чайки та вивченню її навчально-методичного доробку. У ньому фрагментарно розглядається творча діяльність її талановитих вихованців, аналізуються фахові поради мисткині, що вміщені на сторінках її авторських видань.

Summary

The master's thesis is devoted to a comprehensive study of the performing and pedagogical components of Volodymyra Chaika (1928–2015), the People's Artist of Ukraine (2008), opera and chamber concert singer, professor of the M. Lysenko National Academy of Sciences, who made a significant contribution to the history of the development of Ukrainian vocal art in the second half of the 20th century - beginning of 21st century.

In the first section of the work, the life path of the outstanding singer is covered in detail, her creative and performing work, its operatic and concert-performing components are analyzed. The second chapter of the master's study is devoted to the pedagogical activity of V. Chaika and the study of her educational and methodological development. It examines the creative activity of her talented students in fragments, analyzes the artist's professional advice contained in the pages of her author's publications.

Зміст

Вступ	5
Розділ I. Творчий портрет відомої української співачки Володимири Чайки на тлі розвитку української вокальної культури другої половини ХХ початку ХХІ ст.	10
1.1. Життєпис Володимири Чайки	10
1.2. Творчо-виконавський доробок співачки	19
Розділ II. Володимира Чайка – педагогічна діяльність мисткині, як приклад самовідданого служіння вокальному мистецтву	30
2.1. Педагогічна практика Володимири Чайки та її видатні послідовники.....	30
2.2. Навчально-методичний доробок педагогині, як джерело вивчення основних аспектів її вокальної педагогіки.....	40
Висновки	48
Список використаних джерел	52
Додатки	

Вступ

Актуальність проблеми та ступінь наукової розробки.

Невід'ємною та вагомою складовою українського культурно-мистецького простору без сумніву є вокальне мистецтво. Історія його становлення та розвитку славиться багатьма видатними іменами, які відомі не лише в Україні, а й у світі. Свого часу визначні українські співаки заклали міцні основи фахового виконавства, забезпечили сталий розвиток національної вокальної школи та, щонайважливіше, засвідчили великий культурно-мистецький потенціал українського народу. Відтак сучасні виконавці стали послідовниками славних національних традицій, що впродовж багатьох століть формувалися їхніми попередниками на основі синтезу українського церковного (хорового) і народного (сольного) співу, а також з використанням теоретичних та методичних основ різноманітних європейських вокальних шкіл.

Потрібно відзначити, що винятковим місцем на вокальній мапі України завжди було і залишається місто Львів, де від другої половини XVIII ст. активно відбувався процес становлення та розвитку професійного вокального виконавства, була сформована львівська вокальна школа, фундатором якої вважається Валерій Висоцький (1831–1907). Уславлені виконавці Олександр Мишуга, Соломія Крушельницька, Модест Менцинський, Адам Дідур, Філомена Лопатинська, Євген Гушалевич, Чеслав Заремба, Михайло Голинський, Одарка Бандрівська та багато інших, стали її гордістю та яскравими репрезентантами.

Серед продовжувачів справи згаданих видатних вокалістів, чиї виняткові виконавські та педагогічні принципи послідовно формували теоретико-методологічні підвалини української вокальної школи та утверджували національну культурно-духовну спадщину, вирізняється постать народної артистки України, професорки Львівської державної

музичної академії імені Миколи Лисенка Володимири Павлівни Чайки (1928–2015).

Знана співачка пройшла довгий життєвий та творчий шлях. З прожитих нею 88-ми років, 25-ть вона присвятила сцені, де її неповторний голос став пізнаваним та улюбленим багатьма шанувальниками вокального мистецтва. Вершина творчо-виконавської кар'єри В. Чайки, як оперної та камерно-концертної співачки, припала на другу половину ХХ століття. Саме в цей історичний період багатогранність її таланту досягла своєї мистецької довершеності, котра не лише вражала, а й вигідно вирізняла мисткиню з-поміж її колег по сцені.

Відтак природнім видається той факт, що мистецька постать В. Чайки доволі часто привертала увагу музикознавців, серед яких імена М. Євгенєвої [20], В. Ігнатенка [27], М. Жишкович [24], І. Лесик [36], А. Терещенко [51], І. Юзюка [59], І. Фрайта та Є. Шуневич [52], а також палких шанувальників її співочого таланту та краєзнавців, а саме: В. Барни [6], В. Боднарчука [8], В. Бурми [11], О. Житко [23], З. Малевич [40], П. Медведика [41] та ін. Однак головним чином розвідки згаданих дослідників містять біографічні відомості про співачку, висвітлюють певні аспекти її творчої та частково педагогічної діяльності. З огляду на масштабність мистецької постаті В. Чайки, її чималі здобутки на творчій та педагогічній нивах, що стали вагомою складовою частиною історії розвитку українського вокального мистецтва, її різностороння мистецька діяльність потребує більш детального та комплексного вивчення у наукових дослідженнях. Зокрема, ґрунтовного опрацювання вимагає об'ємний творчо-виконавський доробок мисткині, а саме його оперний та камерний напрямки, репертуарна складова, а також її педагогічна практика та навчально-методичний доробок, що і зумовило вибір теми магістерської роботи **«Виконавська та педагогічна складові мистецької палітри Володимири Чайки»**

Об'єкт дослідження – мистецька спадщина визначних представників українського вокального мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Предмет дослідження – сфери мистецької діяльності видатної української співачки В. Чайки.

Метою дослідження є вивчення та аналіз мистецької спадщини видатної української співачки В. Чайки з ціллю якнайповнішого висвітлення її внеску у розвиток національного вокального мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Проблематика магістерської роботи зумовила наступні **завдання**:

- проаналізувати життєвий та творчий шлях В. Чайки;
- висвітлити творчо-виконавський доробок співачки, його оперний та камерний напрямки, репертуарну складову;
- розглянути педагогічну спадщину В. Чайки та видатних послідовників її справи;
- дослідити навчально-методичний доробок педагогині.

Методи дослідження: хронологічний, що дає змогу розглянути життєвий та творчий шлях В. Чайки у динаміці та часовій послідовності; історико-культурологічний та порівняльний аналіз праць, матеріалів, що присвячені проблемам музикознавства, вокального виконавства та педагогіки; методи узагальнення і систематизації отриманих матеріалів, які дають можливість ґрунтовно проаналізувати творчий та навчально-методичний здобутки видатної співачки, виявити притаманні мисткині риси виконавської та педагогічної діяльності, а також відобразити значення її мистецької діяльності для розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Джерельною базою дослідження стали розвідки українських музикознавців, що пов'язані з висвітленням тенденцій і шляхів розвитку українського вокального мистецтва, зокрема його виконавської та педагогічної складових. Відзначимо, що до мистецької постаті співачки та педагогині В. Чайки зверталися у своїх дослідженнях М. Євгенєва,

В. Ігнатенко, М. Жишкович, І. Лесик, А. Терещенко, І. Юзюк, І. Фрайт, Є. Шуневич та ін. Інформативними в контексті нашої розвідки стали праці В. Барни, В. Боднарчука, В. Бурми, П. Медведика, у яких згадані автори також зверталися до творчої постаті артистки. Згадані автори частково висвітлюють певні аспекти плідної діяльності В. Чайки, залишаючи можливість більш глибокого та цілісного дослідження постаті мисткині. Вагомим джерелом для написання дослідження стали праці виконавиці, зокрема «Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя» [54] та «Мистецтво творити голосом. Роль психофізичного стану студента у розвитку його вокальної майстерності: Поради педагога» [55], які значно увиразнили її внесок в розвиток вокального мистецтва означеного періоду. Опрацьована джерельна база дослідження дає підстави стверджувати, що мистецький доробок видатної співачки та педагогині В. Чайки потребує більш детального та цілісного вивчення у наукових розвідках, а відтак залишається актуальним для опрацювання.

Новизна дослідження полягає в тому, що за допомогою детального аналізу життєвого і творчого шляху В. Чайки, було вперше реалізовано спробу комплексного висвітлення творчо-виконавського доробку мисткині, а саме його оперного та камерного напрямків, репертуарної складової, а також педагогічно практики та навчально-методичного доробку мисткині в контексті розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали, основні положення та висновки магістерської роботи можуть бути використані у лекційних та практичних заняттях навчальних курсів середньої та вищої ланки спеціальної музичної освіти; у розробці навчальних програм та методичних рекомендацій з питань вокального виконавства та педагогіки, а також при підготовці підручників, збірників та іншої навчально-методичної літератури з вокального виховання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки магістерської роботи викладено у виступах, котрі виголошувались на трьох наукових семінарах з проблематики написання магістерських робіт кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва (протокол № 12 від 22 листопада 2023 р.; протокол № 6 від 23 травня 2024 р.; протокол № 9 від 17 жовтня 2024 р.); щорічній звітній науковій конференції студентів факультету початкової освіти та мистецтва, яка відбулася 21 березня 2024 р.; публікації статті на тему «Виконавська складова творчої діяльності співачки Володимири Чайки» [35]; попередньому захисті магістерських робіт на засіданні кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва ДДПУ ім. Івана Франка.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографії (60 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи 58 сторінок.

I. Творчий портрет відомої української співачки Володимири Чайки на тлі розвитку української вокальної культури другої половини ХХ початку ХХІ ст.

1.1. Життєпис Володимири Чайки

Розвиток та вдосконалення сучасного українського вокального мистецтва, а також його вагомі мистецькі досягнення, сьогодні були б неможливі без знакових постатей співаків та співачок, які заклали міцні підвалини його становлення. Золотими літерами в історію національного вокального мистецтва вписані імена Соломії Крушельницької, Олександра Мишуги, Михайла Голинського, Модеста Менцинського, Мирослава Скала-Старицького, Одарки Бандрівської, Івана Паторжинського та багатьох інших знакових виконавців і виконавиць, які, завдяки своєму винятковому обдаруванню та працелюбності досягли найвищих вершин у оперному та камерно-вокальному виконавстві. Саме ці знакові постаті, що були відомі не лише в Україні, а й далеко за її межами, зуміли надати українському вокальному мистецтву неабиякого імпульсу для розвитку.

Серед яскравих продовжувачів їх співочої справи, вирізняється непересічна українська виконавиця, яка плідно працювала, як у оперному, так і в камерно-концертному жанрах – Володимира Павлівна Чайка (1928–2015). Народна артистка України, що стала особливо відомою у другій половині ХХ століття, володіла унікальним лірико-колоратурним сопрано, голосом, що не залишав байдужим жодну людину, котра хоч одного разу почула його. Мисткиня стала відомою не лише в Україні, а й за кордоном. «Чаечка» – ласкаво називали її колеги по роботі... Її ім'я добре знане шанувальникам співацького мистецтва... Всі, хто близько знав цю світлу, веселу, життєрадісну людину, хто спілкувався з нею чи чув її спів, відзначають незвичайний талант та яскраву обдарованість співачки. Її

особистості були притаманні рідкісна духовна цілісність, чистота, щедрість музичного та емоційного висловлювання. Це була постать багатогранна, неординарна у всіх своїх проявах» [25, 154] – зауважила професорка М. Жишкович.

Народилася майбутня видатна співачка Володимира Чайка (в дівочтві Слота) 2 квітня 1928 року в невеличкому Тернопільському селищі Шили, що знаходиться в Збаразькому районі. Родина, в якій народилася Володимира, була освіченою, високодуховною та патріотично налаштованою. Велику увагу в сім'ї приділяли освіті дітей, а особливо вивченню рідної та іноземної мов. Варто сказати, що родина майбутньої співачки 1923 року вимушено покинула Тернопільщину та оселилася в польському містечку Ловіч, оскільки голова сімейства, після закінчення Львівського університету, не зміг працевлаштуватися в Україні. Отримавши в Польщі посаду директора школи, батько щороку привозив дітей на канікули до рідної домівки, де діти, серед яких була й Володимира, поринали в українську атмосферу, насичену серед іншого, українською культурою та мистецтвом. «Маленька Влада була дуже цікавою, веселою, допитливою дитиною і, що найбільше впадало у вічі – це її уміння перевтілюватися. Якщо до того додати ще чарівний голос, то можна було сподіватися, що дівчинку чекає незвичайне майбутнє» [14, 3] – читаємо про юні роки майбутньої мисткині. Саме в дитинстві зародилася у маленької дівчини любов до української пісні та співу.

На превеликий жаль 1941 року в розмірене життя родини Володимири, як і мільйонів родин по цілому світу, зруйнувала війна. Сім'я оселилася знову в Україні, а Володимира, не маючи закінченої середньої освіти, пристала на пропозицію вчителювати в сільських школах Лисиченців та Нового Села. Поряд з тим вона займалась самоосвітою, багато часу приділяла музиці, демонструючи неабиякий хист. Так зокрема дівчина володіла грою на цитрі, мандоліні та гітарі.

Впродовж 1942–1943 років Володимира навчалася в Тернопільській українській гімназії. 1947 року закінчила педагогічну школу в місті

Кременець. Поряд з тим вона постійно займалася улюбленою справою, а саме музикою.

Неабиякий рівень Володимира демонструвала у грі на фортепіано, адже старанно вивчала гру на згаданому інструменті у відомої піаністки Ірини Крих. В контексті дослідження варто кілька слів сказати про цю талановиту музикантку, чиє ім'я відносимо до когорти непересічних представників Львівської школи фортепіано. І. Крих була не лише талановитою піаністкою, а й видатною педагогою нею та громадською діячкою. З її класу вийшли знамениті музиканти та педагоги, серед яких імена О. Шпота, Я. Матюхи, М. Тарнавецької, О. Бонковської, Н. Бабинець, Н. Ріпко та багатьох інших. Серед іншого талановита піаністка займалася науковою діяльністю, а також була редакторкою авторських творів для фортепіано В. Барвінського, С. Людкевича, М. Лисенка, А. Кос-Анатольського, Л. Ревуцького та інших композиторів.

Саме І. Крих в тандемі зі своїм чоловіком Юрієм, в 30-тих роках минулого століття зуміли організувати в Тернополі музичну школу, котра стала філією львівського Вищого Музичного Інституту імені М. Лисенка, в котрому подружжя музикантів розпочало свою педагогічну діяльність 1944 року.

Варто також додати, що свого часу мисткиня опановувала фортепіанне мистецтво під орудою професорки О. Волошиної, а згодом вдосконалювала свої музичні здібності в класах М. Домбровського, В. Барвінського та фортепіанного педагога з Відня Е. Штоєрмана.

Найбільш влучну характеристику її особистості дав видатний піаніст та професор О. Криштальський, котрий зауважив, що «Заняття у класі Ірини Іванівни були дуже радісними, творчими, змістовними... за цієї «м'якостю», проглядалися вимогливість, прагнення мобілізувати здібності студентів, сконцентрувати їх увагу на найважливіших особливостях твору, ініціювати творчу уяву, знайти технічні прийоми гри для вирішення художніх завдань...

З її уроків студенти завжди виходили окриленими з вірою у свої можливості, з радістю в душі... « [56].

Можна припустити, що й В. Чайка, навчаючись у талановитій піаністці І. Крих, отримала найкращі знання та вміння, а також міцну віру у власні творчі сили.

Проте, за наполяганням батька, що понад усе захоплювався українською мовою та хотів передати це захоплення власним дітям, Володимира замість мистецької стежини 1947 року вступила до Львівського університету ім. І. Франка на філологічний факультет, де досконало опановувала рідну мову. Навчання у виші стало доленосним для дівчини, адже саме там, вона познайомилась зі своїм майбутнім чоловіком з яким вона створила сім'ю 25 квітня 1948 року. Яків був молодим, талановитим скульптором та педагогом, який працював у львівському художньому училищі імені І. Труша. Згодом у молодого подружжя народилася донька Надія, а майбутня співачка розпочала роботу на педагогічній ниві. Вона стала вчителькою української мови та літератури у львівській школі. маючи музичну освіту та патріотичне виховання, Володимира захоплювалася поезіями Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, що були покладені на музику. «Часто на уроках, розкриваючи спадщину поетів, її декламація мимоволі переходила в спів, і з вуст линула мелодія. Тоді клас завмирав, зачарований незвичністю стандартного ведення уроку. Незабаром Володимиру Чайку у школі стали називати «артисткою» [14, 4] – можна прочитати у спогадах її сучасників. Варто сказати, що це принесло майбутній виконавиці великий клопіт, адже її звинуватили в тому, що вона неправильно веде уроки. Молода вчителька знайшла підтримку лише у завідувачки відділу освіти Т. Добровольської, котра підтримала її, за що згодом вже співачка В. Чайка запросила її на власний дебют, що проходив у Львівському театрі опери та балету.

Вчителювання приносило Володимирі велике задоволення, однак музика і спів і надалі займали надважливе місце в її житті. Бажання співати

та порада шкільного директора І. Домніна привели вчительку до самодіяльного хору, що функціонував при Будинку вчителя та був очолюваний Р. Кокотайлом (1906–1990). В контексті розвідки варто нагадати, що талановитий хоровий диригент, педагог та співак Р. Кокотайло отримав прекрасну освіту навчаючись у Вищому музичному інституті у Львові (1932) в непересічних педагогів, а саме у В. Барвінського, Б. Кудрика, С. Людкевича. Згодом, продовжив навчання у Кракові, де вивчав філософію на одному з факультетів Ягеллонського університету (1933) та, після повернення до Львова, навчався у Львівській консерваторії (1939). Талановитий митець працював у рідному Львові на посадах артиста вокального ансамблю на радіо, вчителя музики і співів при Народному домі, соліста Львівського Театру опери та балету, вчителя співів і керівника хорів у школах, а також викладача Львівської консерваторії. У 1950 році Р. Кокотайло зумів організувати у Львові міський молодіжний хор мішаного складу [10, 153]. Майбутня співачка В. Чайка стала солісткою згаданого хору, а вже зовсім скоро, вона стала переможницею (перша премія у якості солістки) конкурсу-фестивалю самодіяльних хорів України, що проходив у Києві в 1956 році. Про надвисокий рівень згаданого колективу свідчить той факт, що його керівник разом з хористами втілили в життя оперу М. Аркаса «Катерина». Саме В. Чайка була обрана на роль головної героїні, яку виконала на найвищому рівні. Успіх постановки був приголомшливим, відтак фахівці, серед яких була й концертмейстерка І. Лавриненко, радили талановитій співачці вступати до Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, щоб отримати спеціальну фахову освіту вокалістки. Вирішальне значення для втілення цього задуму мала підтримка співачки її колишньою викладачкою М. Крих-Угляр, котра не лише підтримала Володимиру, а й усіляко сприяла й заохочувала до навчання. Прослухавшись у професора О. Карпатського, В. Чайка отримала схвальний відгук педагога. 1958 року, у тридцятирічному віці, вона склала на відмінно вступні іспити до вишу та була зарахована на навчання до Львівської державної музичної консерваторії.

Варто сказати, що цього ж року свою донечку Надію, Володимира та Яків Чайки також віддали навчатися музичної справи до музичної школи у клас фортепіано Лідії та Марії Крих [14, 5].

В. Чайка розпочала своє навчання у консерваторії в класі Одарки Бандрівської (1902–1981), котра свого часу займала чільне місце серед представників українського вокального мистецтва ХХ століття. Її мистецька спадщина стала вагомим надбанням національної вокальної культури. Варто сказати, що викладачка, представляла Львівську вокальну школу та була послідовницею педагогічних традицій її засновника В. Висоцького. Свого часу вона зуміла побудувати чудову кар'єру не лише камерної співачки, а й блискучої піаністки. Окрім виконавської кар'єри, її гордістю були учні з якими щедро ділилася власним досвідом, вміннями та знаннями. вагомі «Здобутки О. Бандрівської на мистецькій ниві вокального мистецтва стали визначальними для творчого становлення, а відтак плідної діяльності у вокальній царині її вихованців, серед яких знані майстри сцени та високопрофесійні вокальні педагоги, зокрема М. Антонович, Л. Мацюк, Т. Дідик, М. Процев'ят та інші» [7, 44] – зауважила дослідниця О. Бобечко.

Навчання у співачки О. Бандрівської цікавим та змістовним. Вона не лише була надзвичайно вимогливою до своїх вихованців, а й приділяла багато часу і уваги роботі над розвитком та вдосконаленням голосу, спрямовувала свої зусилля на те, щоб навчити майбутніх співаків і співачок якнайкраще розкрити художній задум композитора, вповні донести до слухача характер і змісту виконуваних творів. Маючи велике бажання навчатися, В. Чайка впродовж двох років навчання ретельно виконувала всі вказівки О. Бандрівської, однак не завжди могла досягнути поставлених викладачкою цілей, через що відчувала розчарування та відчай. Невдовзі, саме через ці відчуття, майбутня оперна співачка хотіла покинути навчання. Її труднощі були помітними, відтак було погоджено, щоб В. Чайка спробувала продовжити своє навчання у іншого педагога. Ним став завідувач кафедри сольного співу Львівської консерваторії, народний артист,

професор Павло Кармалюк (1908–1986). Випускник Київської консерваторії по класу вокалу Д. Євтушенка, був не лише відмінним камерним та оперним виконавцем, адже впродовж 1944–1979 років працював солістом Львівського театру опери та балету ім. І. Франка, а й прекрасним педагогом – працював у Львівській консерваторії близько тридцяти років. Серед його знаменитих учнів імена М. Галій, Н. Дацько, С. Криворучко, В. Лужецького, П. Ончул, В. Федотова, С. Фіщич, В. Чайки та багатьох інших. «Своїм виконавським мистецтвом Павло Кармалюк збагачував нас духовно, торкався найпотаємніших струн людських душ, а ставши викладачем Львівської консерваторії імені М. Лисенка, відчинив двері у світ високого оперного мистецтва багатьом своїм вихованцям. З ними він сотні разів виходив на сцену у багатьох оперних виставах і концертних програмах» [34, 80] – зауважив Б. Косопад.

Саме професор П. Кармалюк зумів знайти творчий підхід до В. Чайки, відтак її голос не лише вдосконалився та розширився в діапазоні, а й набув професійного звучання, демонструючи невичерпні технічні та музичні перспективи майбутньої виконавиці.

В час навчання В. Чайки в консерваторії, а це саме 60-ті роки ХХ століття, оперна студія, що функціонувала при Львівській консерваторії переживала час свого неймовірного розквіту, була «... маленьким оперним театром» [14, 6]. Студенти вокального факультету, що навчалися у виші, саме в оперній студії могли отримувати знання від найкращих фахівців, серед яких були імена відомих диригентів М. Лобанова, М. Гончарова, М. Мандрикіна; режисерів О. Гайя, Р. Ашкіназі та інших. В процесі постановки спектаклів ключову роль відігравали талановиті студенти, однією з яких була на той час В. Чайка. Однією з перших її партій стала партія Насті в опері М. Вериківського «Сотник». Варто відзначити, що на прем'єрі вистави за диригентським пультом стояв її автор. Композитор навмисно з такої нагоди приїхав зі столиці до Львова. Зазначимо, що прем'єра відбулась 16 листопада 1959 в театрі імені М. Заньковецької та була присвячена

відкриттю оперної студії. «Символічно, що на відкритті прозвучали твори саме українських композиторів: одноактні опери Миколи Лисенка («Ноктюрн») і Михайла Вериківського («Сотник») у редакції Станіслава Людкевича, а також «Вечорниці» П. Ніщинського – вставна дія до драми Т. Шевченка «Назар Стодоля» [20, 120] – зауважила науковиця М. Євгенєва.

Наступними оперними виставами, в яких брала участь В. Чайка стали «Алеко» С. Рахманінова, «Ноктюрн» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського.

Черговою у списку її студентських робіт стала головна партія з опери В. А. Моцарта «Викрадення із сералю», яка вже була значно складнішою у виконавському аспекті. Для В. Чайки, роль Констанци, стала переломною, адже для її виконання молода співачка здолала чимало труднощів вокально-технічного характеру. Згодом була партія Марильці з опери М. Лисенка «Тарас Бульба», в якій співачка продемонструвала виняткові вокальні навички, а також не лише артистичний, а й акторський талант.

Високий виконавський рівень студентки В. Чайки дозволив їй взяти, у якості дипломної роботи, надважку вокальну партію з опери Дж. Верді «Травіата». На прем'єрі цієї вистави випускниця консерваторії постала перед слухачами як зріла і сформована співачка з неабиякими акторськими здібностями.

Унікальне природне обдарування, велике бажання та невтомна праця дали свої плоди. Як наслідок 3 вересня 1963 року В. Чайка у якості солістки була прийнята на роботу до Львівського оперного театру, де розпочала творчо-виконавську діяльність поряд з оперними зірками першої величини. Співачці доручили опанувати репертуар лірико-колоратурного сопрано, який до неї виконувала артистка Н. Шевченко, оскільки остання на той час закінчила свою артистичну кар'єру.

У грудні 1963 року В. Чайка дебютувала на оперній сцені. Це був не звичайний дебют, адже молода співачка вперше виступила в ролі Віолетти в опері «Травіата» Дж. Верді, яка на львівській сцені ставилася ювілейний

трьохсотий раз. Варто сказати, що до вивчення ролі мисткиня підійшла дуже відповідально. Ґрунтовно познайомилася з історичними джерелами, що розповідали про французьку аристократію, вивчила життя головної героїні спектаклю. З метою відтворення найдрібніших деталей образу Віолетти, котра хворіла на туберкульоз, співачка неодноразово відвідувала у лікарні хворих з таким самим діагнозом, спостерігала за їх екзальтованою поведінкою та зовнішнім виглядом. «Я найдовше, дуже старанно і вперто, прокидаючись уночі, малювала в уяві образ своєї героїні, який, мабуть, був найкращим у моїй оперній практиці» – свого часу зауважила артистка [55, 36].

Отже, вже згодом на творчому шляху В. Чайки були різноманітні ролі, численні оперні вистави та концертні виступи, на котрих вона вражала слухачів неймовірної краси голосом, блискучою вокальною технікою та артистичними здібностями, якими досконало володіла. Творчий успіх супроводжував виконавицю повсякчас, а її блискуча кар'єра, яка спершу здавалася примарною через вибір іншої сфери діяльності, стала природою і закономірною.

Життєвий шлях привів співачку до творчого тріумфу та втілення в життя її найзаповітніших професійних мрій і сподівань. Померла В. Чайка у Львові 21 листопада 2015 року та похована на Личаківському цвинтарі.

1.2. Творчо-виконавський доробок співачки

Варто сказати, що як вокальна, так і інструментальна творчість завжди спрямовані на слухача, який не лише сприймає мистецьку інтерпретацію артистами того чи іншого музичного твору, а й співпереживає і творить разом з ним. Відтак творчо-виконавський доробок музиканта є важливою складовою його мистецької діяльності. Він не лише демонструє професійні надбання виконавця чи виконавиці, фахові та особистісні риси, показує рівень професійного зростання та вдосконалення, а й щонайважливіше стає об'єктом для вивчення та дослідження.

В цьому контексті слухними, на нашу думку, є слова науковиці І. Комаревич, котра зауважила, що «... відсутність такого типу досліджень і підходів до вивчення діяльності видатних музикантів-інтерпретаторів істотно обмежує, а навіть збіднює його цілісний образ в історичній пам'яті і представляє такого митця як типову *persona non grata* в загальній панорамі художніх досягнень» [31, 3].

Так зокрема вражає своєю багатогранністю та потребує особливого висвітлення вагомий творчо-виконавський доробок В. Чайки, непересічної співачки, котра залишила помітний слід як в оперному, так і в камерному виконавстві. Як і багато її творчих колег по сцені, вокалістка працювала в обох сферах, майстерно поєднувала концерну та оперну сцени. Її спів повсякчас вражав слухачів надзвичайно високим рівнем обдарування та професіоналізмом. Виконавиця, що великою мірою присвятила своє життя оперній сцені, добилася не менших успіхів й на концертній сцені. Особлива харизматичність та майстерне інтерпретування виконуваних творів допомогли співачці здобути надзвичайно велике коло шанувальників та залишитися в історії українського вокального виконавства.

Як уже зазначалось творчий шлях співачки розпочався в самодіяльному хорі при Будинку вчителя, що у Львові. Згодом була оперна студія при Львівському Будинку вчителя, де талановита В. Чайка розпочала

вдосконалення власного голосу. Її першим вчителем вокалу став керівник оперної студії М. Лобанов, котрий зумів розгледіти непересічний талант майбутньої співачки. Вже незабаром прийшло визнання та перші перемоги на вокальній ниві, а саме I премія у якості солістки хору, котру молода виконавиця отримала 1956 року на київському конкурсі-фестивалі, на якому змагалися самодіяльні хорові колективи України. Потім була перша головна роль – роль Катерини в однойменній опері українського композитора М. Аркаса та перша схвальна рецензія, де серед вокальних характеристик співачки згадувалися «... приємний голос, яскрава емоційність у веденні партії, принадлива артистичність...» [41, 4]. Перші успіхи посилили віру В. Чайки у власні сили. І хоч попереду ще був доволі довгий період навчання на вокальному факультеті Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, та все ж рішення «присвятити себе сцені» було остаточним та незаперечним.

Успіхи в навчанні В. Чайки були очевидними, адже ще на початку навчання вона стала дипломанткою Республіканського конкурсу вокалістів імені М. Лисенка.

Потрібно відзначити, що втіленню вокального обдарування В. Чайки сприяли природні задатки, котрі майбутня видатна співачка розвинула у стінах Львівської консерваторії ім. М. Лисенка. Саме на сцені оперної студії консерваторії співачка виконала одні з перших, але таких важливих на її творчому шляху ролей. Партія Насті з опери «Сотник» М. Вериківського, партія Оксани з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, партія Панночки з опери «Ноктюрн» М. Лисенка, партія Констанци з опери «Викрадення із Сералю» В. А. Моцарта, стали не лише доброю вокальною школою для співачки, а й відіграли ключову роль в її творчому зростанні.

Також велику роль в становленні співачки відіграла її концертна діяльність, в тому числі й на сцені аматорського драматичного театру, а також філологічна освіта, яка допомагала усесторонньому розвитку її мистецької особистості.

Отже, як уже зазначалося, професійну кар'єру оперної співачки В. Чайка розпочала восени 1963 року на сцені Львівської опери, виконавши роль Віолетти в спектаклі Дж. Верді «Травіата». Згодом були головні ролі в операх та оперетах. А загалом – 22 плідних роки роботи на оперній сцені, де вона виконала 36 різнопланових та різнохарактерних оперних партій, серед яких були як ліричні, так і трагічні та комічні. Тривалий час її лірико-колоратурне сопрано чарувало та приваблювало до опери численних слухачів, а етап роботи мисткині в оперному театрі став періодом її творчого визнання. «Надзвичайна працездатність і природжений талант дозволили співачці швидко увійти в репертуар театру і співати всі призначені для неї партії. Мисткиня створила ряд незабутніх образів, позначених оригінальністю трактування» [20, 121].

Потрібно відзначити, що успішний дебют проклав дорогу виконавиці до багатьох опер, в яких талановита співачка виконувала головні жіночі ролі. Серед інших варто згадати опери Дж. Верді «Ріголетто» та «Дон Карлос», Дж. Пуччіні «Богема», Ж. Бізе «Кармен» та «Шукачі перлин», Г. Доницетті «Любовний напиток», Дж. Россіні «Севільський цирюльник» та багато інших. Саме в згаданих операх мисткиня демонструвала приємний від природи тембр голосу в поєднанні з неймовірною вокальною технікою та акторськими здібностями, «... своїм співом... малювала перед слухачами виразно окреслений образ героїні, часто віртуозно ніжний, овіяний теплотою і щирістю серця, чарівною своєю жіночістю або ж у комічних операх – засобами гумору, легкого дотепу, кокетливо-веселою вдачею. Здоровим сміхом у спілкуванні з партнером творила характер своїх героїнь і тонко висміювала зубожілих духовно людей зі свого оточення» [14, 7].

В контексті дослідження варто відзначити особливе виконання В. Чайкою певних ролей. Серед них роль Джільди з опери «Ріголетто» авторства Дж. Верді. Як і партія Віолетти з опері «Травіата» Дж. Верді, згадана роль стала для неї знаковою і не менш улюбленою. Саме роль Джільди була в репертуарі мисткині впродовж багатьох театральних сезонів

та щоразу вражала захоплених слухачів своєю щирістю та професійним виконанням. Також варто згадати В. Чайку в ролі Лейли з ліричної опери «Шукачі перлів» Ж. Бізе. Образ створений співачкою був наповнений героїчними барвами, які майстерно перепліталися з почуттям кохання та відданості. Не можна не відзначити Норіну у виконанні В. Чайки з комічної опери Г. Доніцетті «Дон Паскуале». Саме цій партії у виконанні артистки була притаманна особлива природність в грі та співі. Саме ця роль якнайкраще демонструвала професіоналізм співачки. Про це ми можемо дізнатися з монографії докторки мистецтвознавства А. Терещенко, яку вона свого часу присвятила Львівському оперному театру. «Надзвичайною легкістю і сценічним тактом наділила свою героїні В. Чайка... Її колоратурне сопрано звучить легко, яскраво, з особливим, притаманним співачці блиском у верхньому регістрі» [51, 162] – читаємо в книзі. Про власні враження від виконання згаданої ролі також можна було дізнатися й від самої співачки, котра зауважувала, що «... серед моїх улюблених образів Норіна зайняла особливе місце. Її легка вдача, життєрадісність, оптимізм глибоко мені зрозумілі і загалом близькі до складу мого характеру. Норіні віддаю свої особливі симпатії і співаю цю партію з великим задоволенням і, якщо так можна висловитися, «щасливо»...» [51, 163]. Ще одна жіноча роль з опери Г. Доніцетті «Любовний напій», яка була надзвичайно складною у вокальному плані повністю підкорилася співачці. Сільська красуня, кокетливо-граціозна Адіна стала ще однією візитівкою В. Чайки.

«Володимира Чайка була однією з небагатьох співачок, яка зуміла в опері «Казки Гофмана» Жака Оффенбаха виконати всі три абсолютно контрастні та різні головні партії Олімпії, Джульєтти та Антонії. Це три любовні пригоди поета, породжені його фантазією, романтичною уявою» [20, 124] – зауважила музикознавиця М. Євгенєва

Зауважимо, що серед партнерів співачки по оперній сцені були знамениті співаки серед яких О. Врабель, К. Голубничий, В. Ігнатенко, В. Лужецький, В. Луб'яний, В. Федотов Г. Кузовков, А. Соловяненко, з яким

артистка свого часу виступала в Львівській та Київській операх. Так зокрема В. Ігнатенко свого часу згадував: «Володимира Чайка мала приємного світлого тембру голос, надзвичайно широкого діапазону, технічно вишколений, а чудова зовнішність і акторський талант сприяли створенню різноманітних, глибоко психологічних образів» [27, 24].

Особливістю оперно-виконавської діяльності В. Чайки була її робота на оперній сцені разом зі своїм улюбленим наставником П. Кармалюком. Свого часу артистка згадувала про цей творчий тандем з особливою теплотою та гордістю: «В опері «Шукачі перлин» Ж. Бізе є чотири персонажі. Одного разу співав наш дорогий вчитель Павло Петрович Кармалюк та його учні: Шовковий – неповторний Надір, Лужецький – Жрець і я, Лейла. Ми були горді, що співаємо разом із нашим маестро» [54, 80].

Особливо пам'ятними для шанувальників таланту співачки стали й інші провідні жіночі ролі серед яких Жриця з «Аїди» Дж. Верді; Адіна з «Любовного напитку та Норіна з опери «Дон Паскуале» авторства Г. Доніцетті; Мікаела та Фраскіта з опери «Кармен», а також вже згадана нами Лейла з спектаклю «Шукачі перлів» Ж. Бізе; Мюзета з опери «Богема» Дж. Пуччіні; Розіна з «Сивільського цирюльника» створеного Дж. Россіні.

Окрім згаданих ролей, знана виконавиця часто співала провідні партії в операх французьких, німецьких та польських композиторів. Зауважимо, що саме виконавиця стала першою артисткою, котра 1973 року вперше заспівала жіночу роль в опері С. Монюшка «Зачарований замок». Партія Ганни зі згаданої опери не лише запам'яталася шанувальникам опери, а й стала однією з улюблених. Також бажаними для неї були ролі Донни Анни в «Дон Жуані» та Констанци у «Викраденні із Сералю» В. А. Моцарта; Ганни Главарі з «Веселої вдови» Ф. Легара та багатьох інших.

Особливу мистецьку любов та майстерність В. Чайка вклала в постановки дитячих опер. Неперевершеними у її виконанні залишилися ролі Мишки в опері «Терем-теремок» Г. Польського та Чарівної Феї в опері «Попелюшка» А. Спадавеккіа.

«У кожного співака своя викохана, вистраждана, улюблена роль, яку називають «коронною». До неї артист ставиться з особливим натхненням, творчою відданістю, постійним удосконаленням і мистецьким заглибленням. У Володимирі Чайки такою рідною оперною партією є Віолетта (Дж. Верді «Травіата» – С. К.), яку 24 лютого 1985 року вона співала в 100-ий раз» [14, 7] – читаємо у бібліографічній довідці. Пересічному слухачеві важко уявити собі 100-те виконання улюбленого твору, однак для виконавиці згадана роль не мала меж майстерності. Відшліфований голос, чітка дикція, багаторазово вивірені жести, надзвичайно широка образно-емоційна палітра та виразна акторська гра, щоразу допомагали співакці доносити до своїх шанувальників проникливий зміст опери, увесь трагізм та глибинну суть переживань Віолетти. Варто сказати, що саме ця сота постановка «Травіати» Дж. Верді у травні 1985 року стала заключною в її оперній кар'єрі, а сама роль Віолетти – знаковою в її творчому доробку. «Протягом усього спектаклю придивляєшся до цієї молодой чарівной жінки і відчуваєш страждання її тонкой души. Дуже точно передає актриса душевну теплоту і людяність, благородство натури її героїні. Віолетта-Чайка – приваблива, щира» [36, 93] – цитує відгук з тодішньої преси І. Лесик.

Варто також сказати, що особливе місце в оперному доробку В. Чайки посідали опери українських композиторів. «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «У неділю рано зілля копала» В. Кирейка, «Сотник» М. Вериківського, «Ноктюрн» та «Тарас Бульба» М. Лисенка стали важливими в творчій кар'єрі мисткині. Жіночі образи Оксани, Настки, Галі, Панночки та Марильці створені артисткою в згаданих операх стали незабутніми для шанувальників таланту співачки та ввійшли в історію як кращі образи виконані на Львівській оперній сцені. Тут варто навести цитату П. Медведика, які подає М. Євгенєва у своєму дослідженні присвяченому співачці. Ці слова автора характеризують не лише професійне виконання співачкою оперних арій, а й її людські якості втілені в сценічних образах: «... арія з опери у її виконанні малює перед слухачем виразно окреслений образ

<...>. Найбільше боїться співачка викликати жаль до своїх героїнь, переповнених стражданнями від нерозділеного чи зрадливого кохання. Для них вона знаходить завжди у голосі мотиви оптимізму, віру в перемогу добра...» [20, 125].

Також характеризуючи фахові риси, які вирізняли оперну співачку В. Чайку, професорка А. Терещенко свого часу зауважила, що вона була «...напрочуд артистичною, темпераментною, емоційно вразливою, що сприяло достовірності створюваних нею образів. До того ж вона до самозабуття любила театр, сцену мистецтво <...> була завжди в пошуку, в творчому горінні...» [51, 163].

Не менш плідною була й концертно-виконавська діяльність мисткині. «Камерні концерти Чайки – велика частка її співучого серця. Її захоплено слухали на святкових концертах у Києві, Львові, Дрогобичі... Зустріч з Чайкою, – це незабутнє свято пісні, яке робить людей багатшими душею» [41, 4] – писав свого часу П. Медведик. В її репертуарі було чимало українських народних пісень, авторських композицій, солоспівів та арій, які вона залюбки виконувала на численних концертах. Улюбленими авторами мисткині були М. Лисенко, Д. Січинський, Я. Лопатинський, В. Косенко, А. Кос-Анатольський, С. Людкевич, Р. Шуман, Ф. Шуберт та інші.

Варто сказати, що маючи високе колоратурне сопрано, мисткиня майстерно виконувала твори написані для ліричного, драматичного, лірико-драматичного та колоратурного сопрано, демонструючи тим самим не лише широкий вокальний діапазон та неперевершену техніку співу, а й унікальні акторські здібності. Кожна композиція в її інтерпретуванні знаходила нові емоційні забарвлення, які допомагали в повній мірі розкрити авторський задум того чи іншого вокального твору. «У концертній діяльності В. Чайки простежується спадкоємність репертуарних традицій С. Крушельницької, О. Бандрівської, П. Кармалюка. Це, зокрема, проявилось в опорі на класичні оперні зразки, романсово-пісенну спадщину (твори М. Лисенка, Д. Січинського, Я. Лопатинського, В. Косенка, А. Кос-Анатольського,

С. Людкевича, Р. Шумана. Ф. Шуберта), а також на українську народну пісню» [52, 65] – зауважили дослідники Ф. Фрайт та Є. Шуневич

Співачка приділяла багато часу популяризації українських народних пісень. Її інтерпретації народних перлин були незрівнянними. З великою майстерністю та щирістю вона доносила до слухачів як ліричні, так і драматичні мелодично-поетичні сюжети, майстерно передавала жартівливі та радісні пісенні мотиви. У виконанні мисткині часто можна було почути народні пісні в опрацюванні М. Кропивницького («Соловейко»), М. Лисенка («Дощик», «Гандзя», «Ой не світи місяченьку», «Через сад-виноград») та ін. Також відомою була її залюбленість в авторські камерні твори. Вона завзято пропагувала пісні українських поетів та композиторів. Її натхненне виконання являло собою справжнє театральне дійство, кінцевою метою якого було не лише досконале втілення художнього образу, а й намагання торкнутися глибини душі кожного, хто слухав її майстерний спів. Камерні твори у виконанні артистки вирізнялися динамічною та агогічною багатоманітністю, вражали логічністю побудови музично-вокальної лінії.

Так зокрема в її камерно-концертному репертуарі одне з провідних місць посідали твори написані на слова Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Композиції А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, П. Майбороди, Д. Січинського, І. Шамо часто виконувалися співачкою та були одними з найулюбленіших. «Незабутньою для артистки була співпраця з Анатолієм Кос-Анатольським. Підтвердженням цього є часте виконання у концертних програмах його творів: «Солов'їний романс», «Чотири воли пасу я», «Лукашева сопілка», «На бережку ніжки мила» та ін. На цих концертах часто побував сам композитор як слухач і як акомпаніатор. Тому ці композиції сприймалися емоційно та зворушливо слухачами та музичними рецензентами» [20, 126] – зауважила музикознавця М. Євгенєва.

Так зокрема, В. Чайка неодноразово відвідувала рідну для неї Тернопільщину. Саме на малій батьківщині співачка часто виступала перед своїми шанувальниками. Серед інших варто згадати концерти присвячені

геніальній співачці С. Крушельницькій, що часто відбувалися в Тернополі з нагоди подій і пам'ятних для видатної співачки дат; виступ в Тернополі на відкритті «Співочого поля»; виступи присвячені Т. Шевченку; концерти в містечку Збараж та у рідних Шилах. Також виконавиця радо відгукувалася на запрошення взяти участь в концертних програмах, які проходили у Львові, зокрема й на знайомій для неї оперній сцені, в Будинку актора, в стінах Львівського радіо та на обласному телебаченні.

З концертними програмами талановита співачка гастролювала у Литві, Грузії, США, Канаді, Угорщині, Німеччині, Італії, Югославії, Польщі, Монголії, країнах Середньої Азії. В програму виступів В. Чайка обов'язково включала українські пісні та солоспіви, які повсякчас зачаровували слухачів. Особливою приємністю для мисткині були виступи перед українською діаспорою. Саме українці які тривалий час проживали далеко від рідної землі, окрім слів вдячності за мистецтво співу, дарували виконавиці наснагу на нові творчі звершення. «А скільки сліз пролила я і слухачі на концертах в Америці, Канаді, Сибіру, Казахстані, де живуть багато українців, тих, які покинули батьківщину задля заробітків, і тих, яких сталінський терор заслав на чужину. Наша мова, наша пісня приносили їм хвилини радості, щастя» [55, 45] – згадувала співачка.

У цих спогадах ми можемо прочитати про візит співачки до Америки та Канади, який відбувся 1967 року. Концертну подорож за океан В.Чайка мала здійснити з провідним співаком Київської опери Б. Гмирею. Там артисти мали представити публіці українські народні пісні, авторські твори та вокальні дуети з виконуваних ними опер. Однак через раптову смерть, співаку так і не судилося побувати так далеко від дому. Відтак в сольному турне Україну представляла В. Чайка. «З великим успіхом артистка виконувала арії з опер, романси на слова Шевченка, Лесі Українки, сучасні пісні Кирейка, Шамо, Майбороди, Колесси. Та найбільшою популярністю користувались українські народні пісні та лемківські співанки. Серед них «Соловейко» Кропивницького, «Дощик» Лисенка, обробки народних пісень

«Гандзя», «Ой не світи місяченьку», «Через сад-виноград» та інші. У її виконанні пісні набували неповторного звучання та забарвлення» [25, 159] – зауважила М. Жишкович. В згаданому вокальному турне співачка відвідала Детройт, Вашингтон, Нью-Йорк, Чикаго, Бостон, Філадельфію, а також Монреаль, Оттаву та Торонто.

Потрібно згадати, що одним з концертно-пісенних досягнень В. Чайки у 1969–1970 роках, став її спів у супроводі симфонічного оркестру Львівської філармонії. З цим колективом вона виконала концерт для голосу з оркестром Р. Глієра.

Як і багато своїх непересічних сучасниць, В. Чайка свого часу здійснила фондові записи, які зберігаються у фондах Львівського радіо. Серед записів можна відшукати народні пісні та ряд романсів написаних галицькими композиторами у супроводі фортепіано, а також шість оперних арій записаних у супроводі оркестру Львівської опери під орудою І. Лацанича. Згадані фондові записи були використані Львівським телебаченням при зйомці фільму-концерту «Співачка Володимира Чайка».

Невтомна та плідна творча праця артистки на оперній сцені та на концертних майданчиках не залишилася не поміченою. Перше загальнодержавне визнання виконавиця отримала 30 грудня 1977 року, отримавши почесне звання «Заслужена артистка України».

Варто також відзначити, що В. Чайка була віруючою людиною, тому для неї важливими були концертні виступи присвячені релігійним святкуванням. Так зокрема в її виконавському репертуарі особливе місце посідали релігійні композиції, серед яких улюбленими були «Вірую», «Ave Maria» та «Боже великий єдиний». Тут варто навести слова самої співачки, яка говорила, що «спів – це подвійна молитва. А яким щастям для мене було співати «Вірую» та «Боже Великий, Єдиний» у моєму рідному селі, у церкві, коли посвячували герб і прапор України! Рідні плакали, а їх сльози були для мене великою оцінкою за мою важку працю» [55, 44]. Також мисткиня зазначала, що «варто було навчатись і працювати над вдосконаленням свого

співу, щоб заспівати в церкві Молитву Богів, який дав мені голос і невидимою рукою провів у мистецтво» [8, 1]. Зазначимо, що наявна релігійна складова у виконавському репертуарі співачки, не дозволила їй в радянський період отримати таке заслужене звання народної артистки України. І лише в незалежній Україні, на підтвердження унікальності власного таланту, великої популярності серед шанувальників вокального мистецтва як в Україні, так і за кордоном, а також зайнятого чільного місця серед провідних вокалісток України, 11 квітня 2008 року оперна та камерна співачка В. Чайка отримала звання народної артистки України. Також цього року вона була удостоєна почесної відзнаки Міністерства культури і туризму України, яку отримала за багаторічну плідну працю в галузі мистецтва і культури.

Варто також згадати й про ще один напрям в діяльності В. Чайки, а саме просвітництво, яким багато років займалася співачка будучи серед членів та ініціативних учасників та учасниць львівської обласної організації «Просвіта».

Тож плідна творчо-виконавська діяльність оперної та камерно-концертної співачки В. Чайки, яка залишила вагомий творчо-виконавський доробок, засвідчила високий рівень її таланту та неймовірну працелюбність. Успішна вокальна кар'єра співачки, яку вона розпочала у зрілому віці маючи вже здобуту професію, продемонструвала, що прагнення людини на шляху до мрії втілюються в життя завдяки систематичній та наполегливій праці над собою, а також любові до справи, якою прагнеш займатися.

II. Володимира Чайка – педагогічна діяльність мисткині, як приклад самовідданого служіння вокальному мистецтву

2.1. Педагогічна практика Володимири Чайки та її видатні послідовники

Потрібно відзначити, що вагому роль у розвитку музичної освіти та виховання повсякчас відігравали видатні музиканти-виконавці. Часто стаючи професійними педагогами, вони формували власні виконавські школи, займалися не лише професійним навчанням, а й велику увагу приділяли збереженню та розвитку культурних надбань українського народу, подальшому їх розвитку.

«Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності, як і будь-якого іншого музиканта, який обрав своїм напрямком класичну музику, процес тривалий, вимагає розуміння всіх особливостей і професійної специфіки. Шлях до слухача, який становить основу концертно-виконавської діяльності, являє собою дуже складну проблему, до якої постійно звертаються педагоги-музиканти» [49, 61] – слушно зауважила музикознавця М. Скуратовська. Саме таким прекрасним педагогом-музикантом, з досконалим розумінням особливостей професійної вокальної специфіки була В. Чайка.

Педагогічний шлях мисткині розпочався 1950 року, ще задовго до виокремлення його музично-педагогічного напрямку, а саме з часу її роботи у Львівській середній загальноосвітній школі № 43, де майбутня видатна співачка, на той час філологиня за освітою (закінчила філологічний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка – С.К) викладала українську мову та літературу впродовж 1950 – 1958 років. Потрібно сказати, що вона любила не лише предмет, якому навчала учнів, а й саму професію вчителя. Наділена від природи музичним обдаруванням, вона відчувала українську поезію та літературу у різнобарвній фонетичній палітрі.

Відтак вивчення творів українських класиків Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, супроводжувала співом. Поряд з теоретичним вивченням матеріалу пропонувала учням ознайомитися з мелодіями українських композиторів, які створювали пісні на слова видатних українських поетів. «Проводила вона свої уроки незвично... Це були уроки-концерти, чудове поєднання поезії та співу» [25, 155] – читаємо в дослідженні М. Жишкович.

Однак вже згадане нами непереборне стремління до музики та співу змусили В. Чайку покинути педагогічну діяльність в школі та вступити у зрілому віці, а саме у 28 років до Львівської державної консерваторії ім. М.Лисенка. Після закінчення вишу В. Чайка стала однією з кращих оперних співачок і впродовж 1963 – 1985 року віддано працювала на оперній сцені.

Новий – педагогічний етап в житті мисткині розпочався за два роки до закінчення її кар'єри оперної співачки, а саме 1983 року. Цього року талановита виконавиця була прийнята на роботу до Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка на вокальний факультет.

Маючи за плечима величезний багаж знань та багатий оперний та камерно-концертний сценічний досвід В.Чайка стала викладачкою сольного співу. Її майбутні учні отримали фахову наставницю, яка віддано любила свою справу. «Віддаючи свої знання, В. Чайка огортає трепетною любов'ю кожного свого студента. Розуміння та материнська турбота, згуртування класу в родинному колі викликають взаємні почуття студентів до свого досвідченого й дбайливого педагога» [33, 87] – читаємо в дослідженні А. Ковбасюка. Варто сказати, що В. Чайка зуміла виховати нове покоління співаків, які так само як і їх наставниця стали професіоналами своєї справи. Багато з вихованців співачки стали лауреатами та дипломантами міжнародних та всеукраїнських конкурсів, деякі з них продовжили справу своєї наставниці на оперній та камерній сценах, цілий ряд з них стали педагогами.

Зауважимо, що педагогічною діяльністю В. Чайка займалася впродовж 1983–2012 років. За цей період вона встигла випустити понад двадцять

студентів, дев'ять з яких були удостоєні звань лауреатів міжнародних та всеукраїнських конкурсів, а деякі з них після закінчення навчання розпочали успішну сольну кар'єру ставши солістами оперних театрів Італії (Рим), Німеччини (Кельн) та Польщі (Нови Сад); неодноразово стати керівницею академічних груп студентів-вокалістів. Також співачку часто запрошували очолити журі вокальних конкурсів аби стати членкинею комісії, які визначали переможців вокальних конкурсів. До прикладу у 1998 році її було запрошено провести майстер-клас у музичній академії польського міста Катовіце, який пройшов з величезним успіхом. Також тут варто згадати Всеукраїнський конкурс вокалістів ім. М. Лисенка, що проходив 1992 року в Одесі, Міжнародний конкурс вокальної музики, що проходив в польському місті Перемишлі у 1996 року, де педагогиня була удостоєна звання кращого педагога. Вже за два роки, а саме 1998 року, В. Чайка знову повернулася до Польщі, де провела вокальний майстер-клас у музичній академії містечка Катовіце [25, 160]. Варто сказати, що наполеглива праця В. Чайки у вузі давала прекрасні результати, які можна було побачити на професійному зростанні її студентів. Відтак 1 вересня 2001 року педагогині було присуджено звання професорки кафедри академічного співу ЛДМА імені М. Лисенка.

Серед випускників уславленої співачки варто згадати С. Соловій, котра стала лауреаткою Міжнародного конкурсу ім. С. Людкевича, що проходив в канадському місті Торонто, Є. Аудерська (Шуневич – С. К) – лауреатку Міжнародного конкурсу камерних співаків ім. Б. Бартока, що відбувався в Будапешті, М. Рудь – лауреатку Міжнародного конкурсу ім. А. Сарі, що проходив в польському містечку Новий Сонч, Н. Кузьменко – лауреатку Міжнародного конкурсу ім. Ружицького, що також відбувався в Польщі в місті Глівіце, С. Сигель-Декар, котра продовжила театральну стежину своєї наставниці та стала виконавицею ролі С. Крушельницької в однойменній виставі «Соломія Крушельницька» Б. Мельничука та І. Литовського,

прем'єра якої відбулася в Тернопільському обласному драматичному театрі, а також багато інших.

Варто сказати, що у своїй педагогічній діяльності співачка часто використовувала ті методи, які почерпнула від свого педагога П. Кармалюка. «В основу своєї педагогічної діяльності В. Чайка поклала кращі принципи вокальної педагогіки свого вчителя П. Кармалюка, які ґрунтувались на поєднанні природних голосових даних, досконалому володінні вокально-технічними навичками, вивченні досвіду видатних співаків, ознайомленні з принципами акторської майстерності, де вокально-музична канва підпорядковується правдивості драматургії» [52, 65] – зауважили дослідники І. Фрайт та Є. Шуневич. Однак, на нашу думку, найбільше В. Чайка використовувала власний сценічний досвід, який був наявний у неї в необмеженій кількості.

Так зокрема в процесі навчання вона неодноразово розповідала студентам про те, як вивчала та готувалася до виконання тієї чи іншої ролі, чи концертного виступу. Розповідаючи про улюблену партію Віолетти з опери Дж. Верді «Травіата», вона зауважувала, що працювала над нею дуже багато та наполегливо «... починала з вивчення архівних матеріалів, перечитувала художню літературу, що слугувала першоосновою для написання лібрето опери і згодом пропускала образ крізь призму свого художнього бачення... Щоб вивчити епоху, в якій жила моя героїня, мені довелося шукати в архівах газети минулого століття французькою мовою і з допомогою подруги, яка навчалася в університеті на факультеті французької філології, читати на старих, пожовклих сторінках про життя відомої паризької куртизанки Марі Деплюссі ... Працюючи над образом Віолетти, я (В.Чайка – С. К.) спочатку побувала у туберкульозній лікарні і спокійно (!), зосереджено спостерігала за дівчатами, хворими на туберкульоз. Я виявила, що всі вони дуже збуджені, – з рум'яними щічками (через постійно підвищену температуру тіла). Тому під час опери я старалася передати цей

специфічний стан хворої дівчини: горіння очей, усмішку, постійне сильне збудження, часту зміну рухів, дзвінкий неприродний сміх...» [55, 35].

Цікавою також була методика співачки, котру вона використовувала у процесі навчання студентів професійних азів відтворення камерно-концертного репертуару. Так зокрема вона вважала, що авторські мініатюри чи солоспіви набагато складніші для виконання, аніж оперні арії, адже їх короткотривале звучання вимагає доволі швидкого, але водночас точного та детального втілення художнього образу, на відміну від тривалого звучання оперної арії. «Високий художній рівень музичної форми романсу вимагає від виконавця відповідного ставлення до розкриття його форми, високої виконавської культури, високого інтелекту, врешті, таланту співака. Якість звучання голосу співака, його темперамент, уміння використовувати різні забарвлення звуку, різновидні манери співу, дикційні відтінки – всі ці елементи мають служити авторським задумам» [55, 38].

Зважаючи на те, що В.Чайка вважала поетичний текст першоосною вокального твору, цікавою була й її манера навчання студентів поетичних текстів. Це виявлялось особливо тоді, коли учні не могли опанувати послідовність строків у віршах. Розуміючи причину, вона пояснювала черговість поетичних рядків на життєвих прикладах, які виокремлювала за пріоритетністю. До прикладу в композиції В. Матюка «Родимий краю» педагогиня зауважувала, що спершу потрібно співати про «край, село, «місця любими», «зелені ниви», ліси... Далі – у цьому краю хатина, стріха низенька, неня рідненька. Потім подвір'я, криниця. Це сприяло швидкому запам'ятовуванню» [55, 83].

Також відзначимо, що в роботі зі студентами професорка приділяла велику увагу індивідуальному підходу. Прагнула до якомога повнішого розкриття природних задатків. Вважала за необхідне послідовно розвивати технічний та художній потенціал своїх вихованців. Для В.Чайки як педагогині важливим було збереження в вдосконалення природного

забарвлення голосу, спів на опорі з обов'язковим використанням резонаторів, що було дуже важливим на шляху до досягнення високої звукової емісії.

Як і багато її колег по роботі, В. Чайка дотримувалась емпіричного способу навчання співаків та співачок. Маючи від природи неймовірний голос, а також досконало володіючи ним, співачка завжди показувала на власному прикладі правильне звучання, прагнула до того, що її вихованці співали заокругленим, близьким та дзвінким голосом, що б був рівним по звучанню у всіх регістрах. «Як педагог вона наполягала, щоб у кожному ноту, фразу, слово студент вкладав власну думку... Завжди вимагала осмисленого співу, глибокого розуміння образу, характеру... Великого значення надавала виробленню вокально-технічних навичок у студентів, тому завжди індивідуально для кожного підбирала комплекс вправ і вокалізів за принципом зростання складності та розширення співацького діапазону, ускладнення метро-ритмічних малюнків, урізноманітнення штрихів. Особливу увагу в роботі зі студентами вона приділяла вирівнюванню діапазону, згладжуванню реєстрових переходів, що великою мірою впливало на професійне звучання голосу» [52, 66] – зауважив І. Фрайт.

В контексті дослідження варто епізодично розглянути творчу постать львів'янки Софії Соловій, яка навчалася у В. Чайки та стала видатною продовжувачкою її виконавсько-артистичної справи.

С. Соловій – спадкова співачка, адже народилася у сім'ї, де її найближчі родичі, а саме батько та дідусь, були співаками Державної заслуженої хорової капели України «Трембіта», а мама була піаністкою у цьому ж колективі. Музичну школу С. Соловій закінчила по класу фортепіано, згодом було успішне навчання на музично-теоретичному факультеті Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка під керівництвом професорки Л. Кияновської. Однак С. Соловій, маючи неабиякі вокальні здібності, як і її педагогиня В. Чайка, після здобуття вищої освіти та вже в зрілому віці, відчула непереборне бажання співати і знову вступила на перший курс ЛНМА імені М. Лисенка, проте вже на вокальний факультет.

«Поступила у клас Володимири Павлівни Чайки – прекрасного педагога, фантастичної артистки. З роками я мала нагоду співати на її 80-річчі. А тоді вона дуже мені допомогла і в артистичному плані, не кажучи вже про вокал. Була, як мама, оберігала, запрошувала додому. Отже, ще п'ять років консерваторських, співочих, і – диплом: партія Адіни в опері «Любовний напій» Доніцетті. Відразу ж мене прийняли в аспірантуру-стажування до професора Ігоря Кушплера. Він мав на мене величезний вплив як на вокалістку. Звертав увагу передусім на глибину звуку, соковитість» [53] – згадувала співачка.

Закінчивши вуз, 2000 року С. Соловій оселилася в Італії, де розпочала вдосконалювати свою вокальну майстерність в місті Озімо. 2005 року продовжила навчання в Музичному інституті «Ораціо Веккі» міста Модена, де навчалася у класі знаменитої співачки Райни Кабайванської.

Варто сказати, що уродженка Львова свого часу стала лауреаткою чотирнадцяти міжнародних конкурсів вокального мистецтва. Її майстерний спів мали можливість почути шанувальники оперного мистецтва не лише в Україні, а й в Італії, Іспанії, Люксембурзі, Франції, Німеччині, Бельгії та США.

У репертуарі знаменитої співачки класичні оперні партії західноєвропейських та українських композиторів, а також ряд камерно-концертних творів. Також в її творчому доробку є ряд записів зроблених на DVD дисках., серед яких провідні ролі в операх В. А. Моцарта (опера «Ідомея»), Дж. Россіні (опера «Граф Орі»), Р. Штрауса (опера «Саломея»), Г. Доніцетті («Героїні»).

Сьогодні вже всесвітньовідома співачка С. Соловій продовжує будувати свою вокальну кар'єру. Вона часто виступає далеко за межами України, однак за найменшої нагоди приїздить на батьківщину та тішить своїми виступами земляків. Так, на одному з виступів у Львівській філармонії, після її участі у концерті «Гала Верді», що був приурочений 200-літтю від дня народження Дж. Верді, мисткиня виконала уривки з опер «Дон

Карлос», «Отелло» та «Травіата». Близкуче виконання не залишило байдужим ні слухачів, ні музичних критиків, які часто говорять: «Це ж справжня сучасна Крушельницька!» [53], що є однією з найбільших похвал для виконавиці.

Також в контексті дослідження варто згадати співачку та педагога з Дрогобича Євгенію Аудерську (далі Є. Шуневич – С. К.), яка також свого часу була студенткою класу В. Чайки. І хоч сама Є. Шуневич зауважує, що «співачку-вокалістку відкрив у мені Олег Цигилик, навчалась вокалу у народного артиста України, професора Богдана Базиликута...» [50, 205], все ж вищу фахову освіту вона здобула у Львівській державній музичній академії ім. М. Лисенка в класі, на той час ще заслуженої артистки України, професорки В. Чайки.

Є. Шуневич – концертно-камерна співачка (сопрано), доцентка кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва ДДПУ імені І. Франка. Вона є авторкою понад 30 наукових та навчально-методичних публікацій, ряду навчальних посібників та укладачкою програм з вокальних дисциплін, що викладаються у вузі.

Музичну освіту майбутня співачка здобула в Дрогобицькому музичному училищі, де 1983 року закінчила клас фортепіано у викладачки О. Мундяк. Згодом продовжила навчання на музично-педагогічному факультеті ДДПУ імені І. Франка, де як вище зазначала сама виконавиця, педагоги зуміли розгледіти в ній талант до співу. Вдосконалювати свої вокальні здібності Є. Шуневич вирушила до Львівської музичної академії імені М. Лисенка, де продовжила «шліфувати уміння та навички у класі народної артистки України, оперної співачки, володарки лірико-колоратурного сопрано, професорки Володимири Чайки» [50, 206].

Варто зазначити, що в її сольному концертному репертуарі відомі та популярні жіночі оперні партії з опер Дж. Пучіні («Турандот», «Джанні Скіккі» та «Богема»), Дж. Верді («Травіата»), А. Вівальді («Фарначе»), В. А.

Моцарта («Так чинять всі жінки», «Весілля Фігаро»), Л. Деліба («Лакме»), А. Каталані («Валлі»), М. Лисенка («Тарас Бульба»), А. Вахнянина («Купало») та ін. Також у виконанні артистки свого часу неодноразово звучали твори Singe Seele «Gott zun Preise» («Concerto vocale» Г.Ф. Генделя), «Алілуя» (мотет «Exultate, jubilate» В. Моцарта), а також вокальні цикли авторства Л. Дичко, Б. Фільц. У виконавському аспекті для Є. Шуневич особливо улюбленими стали українські народні пісні, а також романси, авторами яких були Е. Гріг, Ф. Ліст, Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, К. Дебюссі, Г. Форе, Й. Штраус, М. Лисенко, С. Людкевич, Я. Степовий, В. Косенко, К. Стеценко, Я. Лопатинський, Д. Січинський, М. Скорик, В. Кваснівський, М. Жербін, Р. Сов'як, К. Домінчен, Ф. Надененко та інші.

Також мисткиня znana і як хорова співачка, адже понад 30-ть років є учасницею знаного в Дрогобичі та далеко за його межами хорового колективу «Легенда», який свого часу очолювали О. Цигилик, І. Циклінський. Сьогодні хор функціонує під орудою Н. Самокішин. У складі цього колективу виконавиця стала лауреаткою численних конкурсів та фестивалів, які проходили зокрема в Німеччині в 1993, 1996, 1997, 2000 роках, в Угорщині в 1993, 1995 роках, в Польщі в 1992, 2002 роках. У 2002 році вона отримала Диплом кращої солістки конкурсу духовної музики, що відбувся у польському місті Гайнувка. Саме у складі «Легенди» вона здійснила записи сольних партій до двох аудіо альбомів (1999) та двох компакт-дисків, гастролювала як в Україні, так і за кордоном. Зауважимо, що в науковому доробку Є. Шуневич є дослідження, яке посвячене специфіці вокально-хорової роботи у камерному хорі «Легенда» [57], яке детально висвітлює усі аспекти виконавської діяльності колективу та роботи в ньому.

Є. Шуневич, як і її відомі наставники, зокрема й В. Чайка, окрім виконавської діяльності плідно працює й на педагогічній ниві. З її класу вийшли талановиті співаки, які стали лауреатами міжнародних та всеукраїнських конкурсів. Серед них: С. Барна, С. Дицьо (Кишакевич), Г. Дицьо (Стець), О. Луцик, Н. Криськів, Н. Тацишин, А. Душна, О. Горда,

М. Трошило, В. Шуневич, М. Мазур, а також авторка цього дослідження С. Крячко та багато інших. Варто сказати, що особливою гордістю Є. Шуневич як викладачки є М. Мазур (сопрано) – сьогодні солістка Львівського національного театру опери та балету імені С. Крушельницької, Н. Криськів (сопрано) – сьогодні артистка-вокалістка Львівського обласного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича, С. Дицьо (Кишакевич) та Г. Дицьо (Стець) – сьогодні доцентки ДДПУ імені І. Франка.

Визначаючи особливості роботи Є. Шуневич як викладача, варто акцентувати увагу на тому, що у своїй педагогічній діяльності вона дотримується відповідних критеріїв, які схожі з педагогічними постулатами її викладачки В. Чайки. Так зокрема Є. Шуневич вважає, що «сольний спів вимагає найповнішого розкриття всіх якостей вокального голосу, перш за все характерного індивідуального, неповторного тембру, сили звуку, власної виконавської манери; важливим етапом у роботі над творами є інтерпретація, яка вимагає художнього осмислення музичного образу композиції, втілення задуму композитора в реальне звучання» [50, 207]. Особливу увагу педагогиня приділяє підбору репертуару для своїх вихованців, в процесі розучування якого звертає увагу на точну інтонацію, правильно організоване вокальне дихання, динамічні відтінки та фразування.

Отже, повертаючись до професорки В. Чайки, зазначимо, що її плідна педагогічна діяльність показує нам талановиту педагогиню, яка увесь свій артистичний талант та досвід передавала своїм учням, чимало з яких досягли висот у вокальному мистецтві. Мисткиня ділилася з своїми вихованцями не лише знаннями, а й власними позитивними та негативними переживаннями, якими була наповнена її творчість. Чималі мистецькі здобутки її вихованців дають нам можливість пересвідчитися не лише в мистецькому, а й педагогічному обдаруванні непересічної виконавиці.

2.2. Навчально-методичний доробок педагогині, як джерело вивчення основних аспектів її вокальної педагогіки

Аналізуючи вокально-виконавську техніку, сучасні співаки та виконавці сходяться на думці, що розуміння та володіння усіма основами вокальної методики є запорукою успішної реалізації виконавцем, чи то оперним, чи то камерно-концертним, не лише власних виконавських інтерпретацій, а й, щонайважливіше, художнього задуму композитора. Саме розуміння методичних принципів та володіння ними, є основою, яка допомагає сформулювати головні складові правильного співу.

Варто сказати, що уславлена співачка та педагогиня В. Чайка якнайкраще розуміла усе вищезазначене, адже у власній педагогічній практиці вміло користувалася знаннями, які отримала від своїх наставників, а саме знаменитої співачки та методистки О. Бандрівської та видатного співака П. Кармалюка. Поряд з тим вона залучала до власної педагогічної діяльності увесь свій величезний сценічно-виконавський досвід, пристосовуючи його до конкретних учнів та ситуацій, в яких вони опинялися. Як і її вчителі вокалу, В. Чайка була впевнена в тому, що на вокальному шляху успіх залежить не лише від природного обдарування, а від фізіологічних компонентів, а саме від знання голосового апарату та вміння ним керувати.

Працюючи тривалий час у сфері вокального виконавства, а згодом і педагогіки, маючи величезний багаж знань та постійне прагнення до його збагачення та дослідження усіх аспектів, що були пов'язані з виконавством та педагогікою, В. Чайка прагнула передати всі свої знання і вміння студентам не лише на словах, а й залишити їх для наступних поколінь виконавців на папері. Саме так з'явилися дві книги авторства видатної співачки та педагога. У 2001 році було опубліковано книжку, котра дістала назву «Павло Кармалюк. Життя та творчість актора, співака, вчителя» [54], а за кілька років, а саме 2008 року вийшло друге видання, яке мало методичне

спрямування та отримало назву «Мистецтво творити голосом: поради педагога» [55].

Важливість збереження власних методичних напрацювань можна простежити на прикладі виконавської діяльності славетної співачки С. Крушельницької. Її методичні принципи завжди були оригінальними та викликали зацікавлення виконавців, а особливо педагогів та дослідників, які ставили перед собою мету – вивчити та дослідити методичні принципи славетних виконавців, які також були й педагогами. Однак, С. Крушельницька, на превеликий жаль, не залишила власних методичних праць, з яких можна було б почерпнути інформацію про винятково її власні методи та правила роботи з вихованцями-вокалістами. Відтак єдиним джерелом, яке частково дає зрозуміти наповнення її педагогічного спрямування, є спогади та перекази її вихованців, а також колег, які частково були обізнані з тонкощами її викладання.

Поряд з тим, перша викладачка В. Чайки О. Бандрівська, котра присвятила педагогіці значну частину свого мистецького життя, залишила після себе чималий навчально-методичний спадок, основу якого складає ґрунтовна праця «Науково-методичні праці, статті, рецензії» [3]. Її наповнюють практичні поради О. Бандрівської, які мисткиня адресувала виконавцям та педагогам по вокалу. Також їй належать авторські вправи для удосконалення постановки голосу та розвитку вокальної техніки, які вже були видані її ученицею та видатною співачкою Т. Дідик [18]. О. Бандрівська мала величезний виконавський досвід, часто виступала, тому притримувалася такої думки, що лише співак чи співачка з великим виконавським досвідом зможе стати відмінним педагогом та розкрити усі природні задатки і вміння майбутнього співака.

Повертаючись до В. Чайки, потрібно зауважити, що першою в її доробку з'явилася праця присвячена П. Кармалюку [54], який після О. Бандрівської став її вчителем у вищій школі та зумів відкрити в ній співачку. Ця книга з'явилася від великої вдячності, яку співачка відчувала по відношенню до свого педагога.

Її наповнили розповіді про видатного співака, актора та педагога та спогади про нього.

Варто сказати, що книгу умовно можна розділити на дві частини. Так зокрема спершу авторка-упорядниці змальовує творчо-виконавський шлях П. Кармалюка, а вже в іншій частині розміщує спогади про митця, якими поділилися друзі та його вихованці, серед яких В. Ігнатенко, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, І. Юзюк, О. Громиш, а також сама В. Чайка та багато інших. Усю багатогранну палітру спогадів та їх унікальну цінність варто продемонструвати словами відомого українського композитора А. Кос-Анатольського: «Мій незабутній заспівувач. Але не простий. Бо Павло Петрович Кармалюк заспівував мій перший творчий злет тоді, коли ще мало хто знав молодого львівського композитора Кос-Анатольського» [54, 74].

Розпочинається видання зверненням В. Чайки до свого педагога, яке з перших слів торкається людської душі і налаштовує на настрій вдячності і щирого захоплення, яким наповнена книга. «Дорогий Павле Петровичу, професоре, мій Учителю! Минуло вже багато років з того часу, як Ви покинули нас: своїх рідних, друзів, шанувальників і Ваших учнів. Я одна з них: Ваша учениця, партнерка в багатьох операх на сцені Львівського театру опери і балету ім. Івана Франка, Ваша колега в педагогічній діяльності і велика поклонниця Вашого таланту» [54, 5] – написала співачка. Також у вступному слові мисткиня пояснює, що згадана праця з'явилася на світ тому, що її повсякчас переповнювало відчуття невиплаченого боргу перед вчителем, а також бажання розповісти широкому загалу про фахівця та людину, яка завжди сіяла навколо себе зерна добра. Окрім цінного інформативного матеріалу, який розкриває життєвий та творчий шлях співака, видання наповнене унікальними фотографіями, багато з яких друкуються вперше.

Розглядаючи наступне видання В. Чайки, варто зазначити, що відомим є той факт, що однією з умов успішного професійного навчання, яке передбачає поступовий та поетапний вокальний розвиток є схильність до аналізування, а також психологічний та фізіологічний стан людини.

Якнайкраще розуміння вищезазначеного спонукало В. Чайку до створення ще однієї книги, яка дістала назву «Мистецтво творити голосом. Роль психофізичного стану студента в розвитку його вокальної майстерності» [55]. Це видання наповнене фаховими порадами педагогині, які вона змогла систематизувати та узагальнити спираючись на дані сучасної медичної галузі та психологічної науки, які розглядаються мисткинею в контексті правильного розвитку та, щонайважливіше, збереження голосу співака. Так зокрема у вступному слові співачка зауважила, що попри те, що «... нині в Україні багато оперних театрів, концертних залів, філармоній і незліченна кількість музичних закладів... існує немало перешкод для вдосконалення музичної майстерності. Особливо це позначається на студентах-співаках» [55, 6]. Саме в цьому виданні педагогиня здійснила спробу зібрати воедино усю інформацію, що стосувалася б питань розвитку та водночас збереження голосу. Проте вона не вважала його ані самовчителем, ані виданням, що подібне до підручника, завдяки якому можна навчитися самотійно співати. Маючи за плечима величезну концертну практику та не менший педагогічний досвід, співачка вважала, що самотужки навчитися співати неможливо. Для цього потрібен висококваліфікований педагог. Так само мисткиня думала, що співак не зможе, навіть за нагальної потреби, самотійно займатися лікуванням свого голосу, адже для цього теж потрібен лікар-спеціаліст, який був би обізнаний з усіма тонкощами роботи голосового апарату.

Згадуючи про авторку видання, також потрібно відзначити, що окрім відмінних професійних якостей, співачка вирізнялася надзвичайно приємними людськими якостями. Їй були притаманні сила духу та неабияка витривалість. Це дає розуміння того, що в розглянутому нами виданні, окрім наявності професійних якостей, авторка приділяє величезну увагу розвитку саме цих людських якостей, які, на її думку, надважливі для співака-вокаліста. Так зокрема вона вважала, що для виконавця надзвичайно важливою є сила волі. На прикладі соліста Львівської опери Андрія

Поліщука (1906–2002) та його колеги по цеху, прекрасної співачки Павлини Криницької (1922–2004), авторка видання навчала, як потрібно долати життєві труднощі та, попри все зуміти залишитися в професії.

«Великою силою волі і любов'ю до співу прославився соліст Львівського оперного театру, бас прекрасного тембру, Андрій Зотович Поліщук. За любов до України, великий патріотизм, співака заслали у Магадан, де він провів у в'язниці багато років. Але ні неволя, ні непосильна праця не вбила у ньому любові до співу» [55, 15] – розповідала В. Чайка. Зауважимо, що кращого приклада людини з сильною волею, годі й шукати. Його було заарештовано на весні 1946 року, на роботі в оперному театрі, відразу після прем'єри опери Д. Россіні «Севільський цирюльник». За надуманими політичними обвинуваченнями, митця було засуджено до десяти років таборів. Сибір, Колима і Магадан, стали місцем, де видатний співак прожив кращі роки свого життя. Лише у 1953 році, за відсутністю складу злочину, його реабілітували, однак змусили все ж проживати в Магадані ще довгих сім років. В засланні співак зумів організувати хор, який виконував національно-орієнтовані патріотичні твори С. Людкевича, М. Колеси, Є. Козака, О. Нижанківського на слова Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки та інших авторів. Після повернення із заслання митець й далі продовжував співати, повернувся до роботи в оперному театрі, хоч постійно відчував штучні перепони, які йому створювали представники радянської влади, контролюючи його та проводячи час від часу обшуки в його домі.

Подібна доля спіткала й співачку П. Криницьку, в подальшому оперну співачку, викладачку ЛНМА імені М. Лисенка. Через те, що її рідні брати воювали в лавах УПА, вона була ув'язнена та «... найкращі роки свого життя провела у Сибіру на лісоповалі, і тільки велика любов до співу, до музики допомогла їй пережити голод і холод сибірських лісів. ... страшній недолі вона кинула виклик українською піснею» [55, 16]. Співала талановита та волелюбна, сильна духом П. Криницька й перебуваючи у відомій львівській катівні, що на Лонського. Після перенесених знущань та поневірянь, вона все

ж залишалась незломленою і тільки спів, сильна воля та прагнення до досягнення вокальних вершин допомогли їй вижити.

Варто сказати, що саме силі волі та її значенню в кар'єрі співака присвячений величезний розділ у проаналізованому нами виданні В. Чайки. Означені педагогинею в розділі проблемні питання, на сучасному етапі доволі часто підіймаються музикантами, зокрема й співаками та педагогами-вокалістами. Оскільки сьогодні є чітке розуміння того, що фахові здобутки музиканта-співака безпосередньо пов'язані не лише з наявними природними здібностями та природним обдаруванням, а й присутністю емоційно-вольових якостей, які на думку теперішніх фахівців сприяють досягненню найвищих творчо-виконавських здобутків, вважається, що професія музиканта та зокрема й співака це «складний вид діяльності і припускає спрямованість всіх творчих сил людини: творчої фантазії, багатства уяви, ясності та логічності мислення, а також високого рівня розвитку емоційно-вольових якостей» [46, 55]. Відтак справедливим є твердження В. Чайки про те, що життєвий успіх приходить лише до того студента-вокаліста, який має сміливість мріяти, хто наділений великою внутрішньою силою, яку спрямовує для досягнення своєї мети, та є дисциплінованим.

Серед іншого, у пропонованому виданні професорка ЛНМА імені М. Лисенка торкається питань пов'язаних з емоційною сферою співака чи співачки, детально описує проблемні питання, що пов'язані з їх правильним режимом та гігієною, а також приділяє чимало уваги музичній пам'яті. «Емоційність як психофізіологічна властивість співака-вокаліста є однією з важливих професійних якостей його діяльності» [26, 33] – читаємо в розвідці науковиці та вокальної педагогині А. Зарицької. В. Чайка також вважала, що емоційна сфера для співака є надважливою, адже створюючи художній образ того, чи іншого твору виконавець повинен не лише відтворити нотний текст, а й передати та розкрити психологічний образ, який можна донести лише відчувши і проживши емоції, які б відповідали створюваному образу. Наводячи приклад славнозвісної співачки та педагогині Олени Муравйової

(1867–1939), яка зуміла виховати цілу плеяду видатних співаків (близько 400-сот), В. Чайка зауважувала, що мисткиня вважала спів психофізичним процесом. Погоджуючись зі славетною співачкою, В. Чайка наводила у виданні її цитату про те, що «голос людини – це могутній засіб вираження безмежного у своїй різноманітності духовного життя людини: її думок, настроїв і почуттів. Голос не можна «ставити» як налаштовують механічний інструмент, його треба розвивати, виховувати, як і власника голосу» [55, 27].

Про те, що режим та гігієна голосу відіграють надважливу роль у становленні, розвитку та подальшій професійній діяльності співака чи співачки написано чимало праць. Увесь перелік проблемних питань що пов'язані з цими питаннями повсякчас турбував педагогів по вокалу, а також самих виконавців. Тому багато з них вважали за необхідне подати свої міркування в цьому контексті. Так зокрема український співак та педагог П. Голубєв, взагалі вважав, що красивий тембр голосу і природна музикальність виконання вокальних творів не є свідченням цілковитої придатності голосового апарату для майбутньої професійної діяльності. А консультація лікаря ларинголога-фоніатра є «безумовно доцільною» [15, 10].

Загальновідомим є й той факт, що наявність міцного фізичного здоров'я, природних даних та артистичного обдарування, не гарантують досягнення співочого успіху без дотримання режиму та певних правил гігієни голосу. В цьому також була переконана В. Чайка присвячуючи цій проблемі частину своєї праці. «Щоб праця співака була ефективною, щоб творчі успіхи учня були якнайкращими, потрібно серйозно поставитися до своєї професії. Отож, треба дотримуватися професійного режиму» [55, 27] – зазначала співачка. Аналізуючи видання ми розуміємо, що вона цілком і повністю поділяла думку про те, що гігієна голосового апарату співака чи співачки вимагає дотримання такого режиму, який не лише стане запорукою нормальної роботи голосу, а й забезпечить справжнє та повне розкриття усіх його можливостей.

Також в поле зору В. Чайки у згаданій праці потрапили питання пов'язані з музичною пам'яттю. В ній співачка та педагогиня не лише класифікує види і типи пам'яті, а й дає слушні поради, як покращити пам'ять, які методи слід використовувати для того, щоб удосконалити запам'ятовування та згодом відтворення музичного тексту, зауважуючи, що «запам'ятовування, збереження, відтворення і впізнання – це основні процеси пам'яті» [55, 77]. Про те, як важко іноді студентам запам'ятовується той, чи інший вокальний текст співачка часто бачила на власних заняттях. Причиною цього вона вважала використання лише механічної пам'яті і повну відсутність у цьому процесі смислової пам'яті. Однак і лише смислової пам'яті не достатньо для вивчення нотного і поетичного текстів. Насамперед потрібно розуміння тексту, усвідомлення смислових зв'язків у ньому, а також часте повторювання. Педагогиня вважала, що віршовані рядки значно краще запам'ятовуються в поєднанні з музикою. Описані нею поради, що відповідають за краще запам'ятовування, безумовно стануть у нагоді співкам, адже всі вони взяті з досвіду та свого часу мали втілення в її педагогічній практиці.

Так само книга містить багато прикладів творчого зростання та творчих моментів, якими було наповнене життя В. Чайки, а також відомих співаків і співачок, серед яких С. Крушельницька, Б. Гмиря, І. Козловський, Т. Руффо та інших. Варто сказати, що ці приклади мають на меті допомогти початкуючим виконавцям, надихнути їх до нових звершень в мистецтві співу.

Тож згадані видання, які ввійшли до навчально-методичного доробку педагогині В. Чайки, стануть якнайкращим матеріалом для вивчення певних історичних аспектів у вокальному виконавстві, що пов'язані зокрема з постаттю співака П. Кармалюка, а також допоможуть в опануванні професійних співацьких нюансів, які так необхідні майбутнім професійним вокалістам та вокалісткам.

Висновки

Підсумовуючи відзначимо, що національне вокальне мистецтво, як одна з найважливіших частин української музичної культури, вирізняється винятковим музично-поетичним змістом, національним пісенним колоритом та самобутністю художньої мови. Його унікальну історію творили непересічні співаки і співачки, чиї творчі досягнення відомі як в Україні, так і далеко за її межами. Сучасні надбання в означеній галузі музичного мистецтва стали закономірним продовженням кращих пісенних та педагогічних традицій, що були започатковані ще в далекому минулому. Сьогодні особливої уваги заслуговують знакові особистості співаків та співачок, педагогів та педагогинь, чиї плідні здобутки на вокальній ниві стали гордістю народу та залишили вагомий слід у історії розвитку вокального мистецтва України. Вивчення, дослідження та творче застосування їх виконавського та педагогічного доробку, є серед пріоритетних завдань, які ставлять перед собою сучасні музикознавці, адже їх вирішення сприятиме збереженню та розвитку національного вокального мистецтва.

Так зокрема проведене нами дослідження, що присвячене творчій постаті народної артистки України, професорки Львівської державної музичної академії імені Миколи Лисенка Володимирі Павлівні Чайці, засвідчило її вагомий внесок в розвиток та утвердження сучасного національного вокального мистецтва.

Свою творчу кар'єру уродженка Тернопільщини В. Чайка розпочала у зрілому віці, маючи за плечима філологічний факультет Львівського університету. Однак природне музичне обдарування та велика любов до співу привели майбутню визначну артистку до Львівської консерваторії в клас О. Бандрівської, а згодом П. Кармалюка. В стінах вузу, а саме в його оперній студії, після виконання на випускному іспиті вокальної партії Віолетти з опери Дж. Верді «Травіата», до неї прийшов перший великий успіх та визнання. Перед слухачами вона постала як зріла і сформована

співачка та актриса, котру згодом було запрошено у якості солістки до Львівського театру опери та балету імені Івана Франка. Варто сказати, що впродовж роботи на оперній сцені згадану партію виконавиця виконала 100 разів і саме вона стала улюбленою для артистки та знаковою в її творчому житті.

Також високопрофесійно та артистично досконало В. Чайкою були озвучені головні героїні з опер «Богема» Дж. Пуччіні, «Кармен» Ж. Бізе, «Любовний напиток» Г. Доницетті, «Севільський цирюльник» Дж. Россіні, «Казки Гофмана» Ж. Оффенбаха, «Зачарований замок» С. Монюшка, «Викраденні із Сералю» В. А. Моцарта, а також «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «У неділю рано зілля копала» В. Кирейка, «Сотник» М. Вериківського та «Тарас Бульба» М. Лисенка. Виконавські інтерпретації співачки увійшли в історію Львівської опери як кращі та неповторні. Варто наголосити, що особливістю оперно-виконавської діяльності В. Чайки була її робота на оперній сцені разом зі своїм педагогом П. Кармалюком.

Загалом понад два десятки років В. Чайка присвятила оперній сцені. Виконавши з успіхом 42-і жіночі партії з 36-ти опер. Мисткиня повсякчас демонструвала бездоганну вокальну техніку, унікальні артистичні здібності та оригінальність інтерпретації в створенні образів.

Творчий успіх супроводжував В. Чайку і на концертних майданчиках. Маючи широкий вокальний діапазон, неперевершену техніку співу та унікальні акторські здібності, талановита співачка зуміла зробити успішну кар'єру не лише оперної, а й камерно-концертної артистки. Камерні образи, що були втілені артисткою, вражали своєю професійністю та довершеністю. Поряд з великими оперними партіями, вони також принесли співачці прихильність та любов слухачів. Шанувальники вокального мистецтва як в Україні (особливо на Львівщині та Тернопільщині), так і далеко за її межами, зокрема в Європі, США та Канаді, неодноразово мали можливість почути у її довершеному виконанні українські народні пісні («Дощик», «Гандзя», «Ой не

світи місяченьку», «Через сад-виноград» та ін.), а також авторські твори її улюблених композиторів М. Лисенка, Д. Січинського, Я. Лопатинського, В. Косенка, А. Кос-Анатольського, С. Людкевича на слова Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки та інших авторів. Варто сказати, що особливо В. Чайка любила виступати перед українською діаспорою, адже ці виступи дарували їй наснагу на нові творчі звершення, серед яких зокрема й зроблені артисткою фондові записи, що сьогодні зберігаються в архівах Львівського радіо.

Окрім плідної творчо-виконавської діяльності, яку активно провадила В. Чайка, вона також займалася й педагогічною практикою. Мисткиня була успішною в педагогіці, адже мала чималий багаж знань та багатий сценічний досвід, відтак досконало розуміла та володіла усіма особливостями вокального виконавства та знала його специфіку. Особливою рисою, яка вирізняла В. Чайку, як педагогиню, була її материнська любов до студентів та турбота про них.

У своїй педагогічній діяльності вона використовувала власні методичні принципи, а також ті, які почерпнула від своїх наставників, а саме О. Бандрівської та П. Кармалюка. Зокрема прагнула до якнайкращого розвитку природних голосових даних учнів, багато працювала над вокальною технікою та акторською майстерністю. Часто ділилася з своїми вихованцями власним досвідом вивчення оперних партій чи камерних композицій, які вважала складнішими для виконання, через їх коротку тривалість.

1996 року на міжнародному вокальному конкурсі в Перемишлі, педагогиня була удостоєна звання кращого педагога. За 29-ть років роботи в ЛНМА імені М. Лисенка, вона зуміла виховати цілу плеяду талановитих вокалістів, серед яких цілий ряд лауреатів та дипломантів вокальних конкурсів різного рівня, які згодом стали не лише продовжувачами її справи на педагогічній ниві, а й відомими виконавцями як в оперному, так і камерному жанрах. Серед них варто згадати імена С. Соловій, Є. Аудерської (Шуневич), М. Рудь, Н. Кузьменко, С. Сигель-Декар, а також багатьох інших.

Своєрідним продовженням педагогічної практики В. Чайки став її навчально-методичний доробок до якого увійшли дві книги. Перша – «Павло Кармалюк. Життя та творчість актора, співака, вчителя» [54], що присвячена висвітленню творчої постаті її педагога, видатного співака П. Кармалюка, та друга – «Мистецтво творити голосом: поради педагога» [55], в якій мисткиня ділиться власним досвідом з майбутніми співаками та дає слушні поради, які базуються на відомостях з медичної та психологічної сфер. В згаданому виданні співачка вичерпно пояснює власні методичні принципи, вказує шлях до оволодіння технікою співу, приділяє особливу увагу процесу розвитку та щонайважливіше, на її думку, збереженню голосу. Також багато уваги приділяє проблемним питанням режиму та гігієни співаків. Так само видання наповнене багатьма прикладами з життя відомих співаків та акторів, які яскраво демонструють їх емоційно-вольові якості. Згадані приклади покликані дати майбутнім співакам та співачкам розуміння багатьох проблемних моментів та викликів, з якими вони можуть зустрітися на шляху до досягнення вершин вокальної майстерності.

Згадані та вивчені нами авторські видання В. Чайки вкотре засвідчують її високе мистецьке обдарування не лише як співачки, а й як педагогині та дослідниці, яка, спираючись на власний виконавський та педагогічний досвід, прагнула ще й до наукового осмислення навчально-методичних процесів виховання співаків та співачок на шляху передачі їм своїх знань та вмінь.

Отож мистецька палітра народної артистки України В. Чайки, яку наповнили виконавська та педагогічна складові, неповторна та унікальна, як і сама особистість мисткині, котра повсякчас вирізнялася непересічним природним обдаруванням, високим професіоналізмом та людяністю. Саме ці риси допомогли співачці увійти до числа кращих представниць мистецької еліти українського народу другої половини ХХ – початку ХХІ століття та назавжди залишитися в пантеоні кращих митців і мисткинь українського оперного та камерного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк В. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія. Вид. друге, переробл. і доповн. Київ : Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ : Віпол, 2007. 174 с.
3. Бандрівська О. Науково-методичні праці, статті, рецензії. *Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка* : Вип. 6. Редкол.: С. Павлишин, А. Терещенко, Л. Кияновська та ін.; Упорядкув., ред., пер., прим., комент. Р. Мисько-Пасічник; Передм. Л. Кияновської. Львів : Априорі, 2002. 147 с.
4. Бандрівська О. Особливості виконання камерних вокальних творів. *Науково-методичні праці, статті, рецензії. Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка* : Вип. 6. Редкол.: С. Павлишин, А. Терещенко, Л. Кияновська та ін.; Упорядкув., ред., пер., прим., комент. Р. Мисько-Пасічник; Передм. Л. Кияновської. Львів : Априорі, 2002. С. 61–88.
5. Бандрівська О. Теоретичні основи правильного співу. *Науково-методичні праці, статті, рецензії: Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка* : Вип.6. Львів: Вид-во «Априорі», 2002. С. 14–25
6. Барна В., Пиндус Б., Щербак Л. Чайка Володимира Павлівна. *Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін.* Тернопіль: ВАТ ТВПК Збруч, 2008. Т. 3: П – Я. С. 579.
7. Бобечко О. Мистецька спадщина Оарки Бандрівської в творчовиконавській практиці. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: мистецтвознавство)* 38 (January 30, 2022). Рівне : РДГУ, 2022. С. 39–45.
8. Боднарчук В. Володимира Чайка: «Варто було вчитись і працювати над голосом, щоб заспівати в церкві молитву Богові...». *Соломія*. № 3 (16), грудень 2000. С. 3.
9. Борис Гмиря. Статті, листи, спогади / Ред. Б. С. Буряк. Київ : Музична Україна, 1975. 432 с.

10. Бурбан М. Українські хори та диригенти : монографія. Дрогобич: Посвіт, 2007. 668 с.
11. Бурма В. Солостка Львівського театру опери та балету імені Івана Франка. *Вільне Життя*. № 58 (9441). 1979. 23 березня. С. 4.
12. Василенко О. М. Звукозапис вокальних музичних творів в системі соціокультурних комунікацій: акмеологічний підхід. *Інтеграція науки і освіти: розвиток культурних і креативних індустрій : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Київ, 14 квітня 2023 року. Київ : КНУТД, 2023. С. 197–201.
13. Гнидь Б. Історія вокального мистецтва. Київ : НМАУ, 1997. 320 с.
14. «Голосистий соловейко» України – Володимира Чайка. Бібліографічна довідка / Збаразька централізована бібліотечна система. Методично-бібліографічний відділ. Серія: Духовні острови мого народу. м. Збараж, 2011. 10 с.
15. Голубєв П. Поради молодим педагогам-вокалістам. Київ : Музична Україна, 1983. 62 с.
16. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
17. Гречишкіна Н. Особливості концертного виконання оперної арії: Навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «ЮгоВосток, ЛТД», 2007. 106 с.
18. Дідик Т. Вправи для постановки голосу і розвитку вокальної техніки (на основі уроків доцента Львівської консерваторії Одарки Бандрівської). Львів : Край, 2004. 59 с.
19. Енциклопедія Сучасної України / ред. І. М. Дзюба, НАН України, Наук. т-во ім. Т. Шевченка, Координац. бюро Енцикл. сучас. України НАН України. Київ : Поліграфкнига, 2003. Т. 7. 872 с.
20. Євгенєва М. Володимира Чайка – провідна українська оперна та камерна співачка. *Мистецька гордість Тернопільщини у минулому й сьогоденні* : колективна монографія. Тернопіль, 2023. С. 117–130.

21. Євтушенко Д., Михайлов-Сидоров М. Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика. Київ : Мистецтво, 1963. 339 с.
22. Житко О. Володимира Чайка – «Голосистий соловейко» України [Текст]. *Народне слово*. 2011. 24 червня.
23. Житко О. Володимира Чайка – «Голосистий соловейко» України [Текст]: імена. *Народне слово*. 2011. 1 липня.
24. Жишкович М. Камерний репертуар у концертній діяльності українських галицьких співачок першої половини ХХ століття. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. «Камерно-вокальна творчість в історичній ретроспективі» : збірка статей*. Серія: Виконавське мистецтво. Вип. 27. Львів : ТеРус, 2013. С. 149–161.
25. Жишкович М. Її душа – то чайка над водою... *Українська музика*. 2016. № 1 (19). С.154–160.
26. Зарицька А. А., Зарицький А. О. Емоційність як основа професійно компетентності майбутнього співака-вокаліста. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Том 3. № 74. 2016. С. 30 – 33.
27. Ігнатенко В. На сцені Львівської опери. Львів: Сполом 1998. 80 с.
28. Ігнатенко В. Кафедра сольного співу. *Сторінки Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. До 150-річчя заснування академії. Львів: вид-во Сполом, 2003. С. 36–45.
29. Кафедра академічного співу: Володимира Чайка. URL : <https://lnma.edu.ua/kafedry/academic-singing-department/> (Дата доступу : 26.06.24.)
30. Колесник Є. Виховання співака-актора в контексті української оперної школи. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Мистецтвознавство*. № 2 (55). 2022. С. 113–126.
31. Комаревич І. Психологічні та соціоісторичні компоненти музично-сценічної життєтворчості Соломії Крушельницької : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2016. 16 с.

32. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX-XX ст.: Монографія. Тернопіль : Астон, 2000. 339 с.
33. Ковбасюк А. Педагогічна діяльність співаків другої половини ХХ ст. в контексті розвитку Львівської вокальної школи. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ, 2013. № 10 (260). С. 87–93.
34. Косопуд Б. Методичні засади Павла Кармалюка у вихованні співаків. *Українська музика: науковий часопис*, 2017, №4 (26). С. 80–86.
35. Крячко С. Виконавська складова творчої діяльності співачки Володимири Чайки. *Інновації у музичній освіті та мистецтві: матеріали XI Всеукраїнських наукових читань здобувачів мистецької освіти, Рівне 23 травня 2024 р.* / упор. Прокопович Т. Ю. Рівне : Відок, 2024. С. 16–18.
36. Лесик І. Особливості вокально-сценічного таланту Володимири Чайки. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. «Вокальне мистецтво: історія та сучасність». Зб. статей. Серія: Виконавське мистецтво. Львів: Сполом, 2010. Кн. II. Вип. 24. С. 90–100.
37. Левіт Д. Засоби театральної педагогіки в професійній підготовці майбутніх вокалістів. URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Means-of-theatrical-edagogy-in-future-vocalists-professional-training-D.-A.-Lievit.pdf> (Дата доступу : 17.09.2024)
38. Лисенко І. Співаки України. Енциклопедичне видання. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Знання, 2012. 639 с.
39. Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії. Львів-Вашингтон, 2003. 287 с.
40. Малевич З. Гордість нашого краю: [Текст]: [про відому оперну та камерну співачку, видатного педагога, лауреата багатьох конкурсів В. Чайку]. *Народне слово*. 2008. 28 березня.
41. Медведик П. Творче небо Чайки. *Вільне життя*. 1978. 21 травня.

42. Михайличенко О. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: історичні нариси. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 102 с.

43. Михальчишин Я. З музикою крізь життя. Упор., вст. стаття Л. В. Мелех-Яросевич. Львів : Каменяр, 1992. 223 с.

44. Околович І. Вокальна школа Дрогобиччини: минуле і сучасність. *Актуальні проблеми історії та практики художньої культури* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2012. Вип. ХХVІІІ. С. 350–358.

45. Пиц Б., Душний А. Кафедра народних музичних інструментів та вокалу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка : науково-історичний довідник / Гол. ред. І. Фрайт. Дрогобич : Посвіт, 2011. 196 с.

46. Поліщук В. Деякі аспекти розвитку емоційно-вольових якостей музикантів. *«Синтез мистецтв як відображення змін соціокультурного простору сьогодення»*. Збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (24-25 квітня 2024 року). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка. 2024 С. 55–57. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/40075/1/Поліщук%20Владислав.pdf> (Дата доступу : 9.11.2024)

47. Садовський Й. Павло Кармалюк – послідовник синтезованих традицій львівської вокальної школи. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. Вип. 24. «Вокальне мистецтво: історія і сучасність»: Зб. статей. Серія: Виконавське мистецтво. Кн. ІІ. Львів : «Сполом», 2010. С. 71–81.

48. Самотос М. Концертно-камерне вокальне виконавство в аспекті теоретичного обґрунтування. URL : <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-27-kamerno-vokalna-tvorchist-v-istorychnij-retrospektyvi-22.pdf> (Дата доступу : 17.10.2024.)

49. Скуратовська М. Концертно-виконавська діяльність у фаховій підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2020. № 5. С. 60–65.

50. Сторонська Н. Феномен творчої постаті Євгенії Шуневич в контексті діяльності Дрогобицької вокально-педагогічної школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [ред.-упоряд. М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29. Том 5. С. 203–209.

51. Терещенко А. Львівський державний академічний театр опери та балету імені Івана Франка. Київ: Муз Україна, 1989. 208 с.

52. Фрайт І., Шуневич Є. Музично-педагогічні принципи вокальної педагогіки Володимири Чайки. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2021. № 4 (190). С. 63–66.

53. Храмов Г. Софія, наступниця славетної Соломії. Україна молода. 27.06.2013. URL : <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2292/164/81622/> (Дата доступу : 2.11.2024)

54. Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя. Львів: в-во Отців Василя Місіонер, 2002. 138 с.

55. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Роль психофізичного стану студента у розвитку його вокальної майстерності : Поради педагога. Львів : Місіонер, 2008. 104 с.

56. Школьнікова А. Концерт-зустріч приурочена 110-ти річчю педагога Ірини Крих. URL : <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/5880FF54C486F3CFC225806D006BF7D2?OpenDocument> (Дата доступу: 18.09.24)

57. Шуневич Є. Про специфіку вокально-хорової роботи у камерному хорі «Легенда». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної*

музичної академії України імені Петра Чайковського. Серія: *Мистецтвознавство*. № 3 (15). 2005. С. 66–71.

58. Ювілейний вечір у Львівській опері з нагоди Дня народження видатної оперної співачки, народної артистки України, професорки Володимири Чайки. Слово про ювіляра – докторка мистецтвознавства Любов Кияновська. URL: <http://Youtube.com/watch?v=u4Qrvdf9qbs> (Дата доступу : 2.09.2024)

59. Юзюк І. Кафедра оперної підготовки та оперна студія. *Сторінки Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. До 150-річчя заснування академії*. Львів: вид-во Сполом, 2003. С. 46–52

60. Юцевич Ю. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: навчально-методичний посібник. Ін-т змісту і методу навчання. Київ, 1998. 158 с.

ДОДАТКИ

Володимира Чайка (1928–2015)

Володимира Чайка – Віолетта «Травіата» Дж. Верді

**В. Федотов (Альфред), В. Чайка (Віолетта), О. Сторожков (Барон) –
«Травіата» Дж. Верді**

Володимира Чайка – Церліна «Фра Дьяволо» Л. Обера

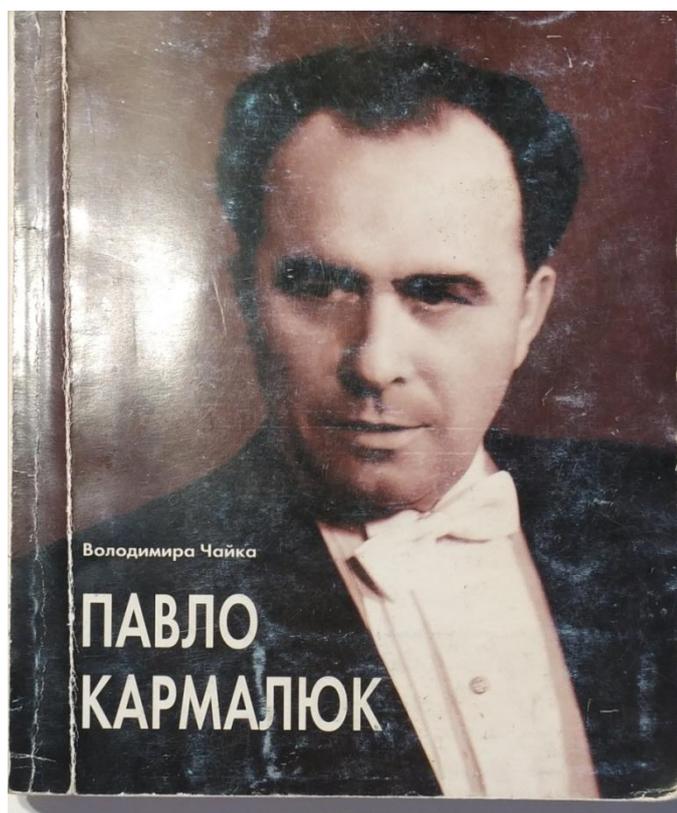
Володимира Чайка – Адіна «Любовний напиток» Г. Доніцетті

Павло Кармалюк (1908–1986)

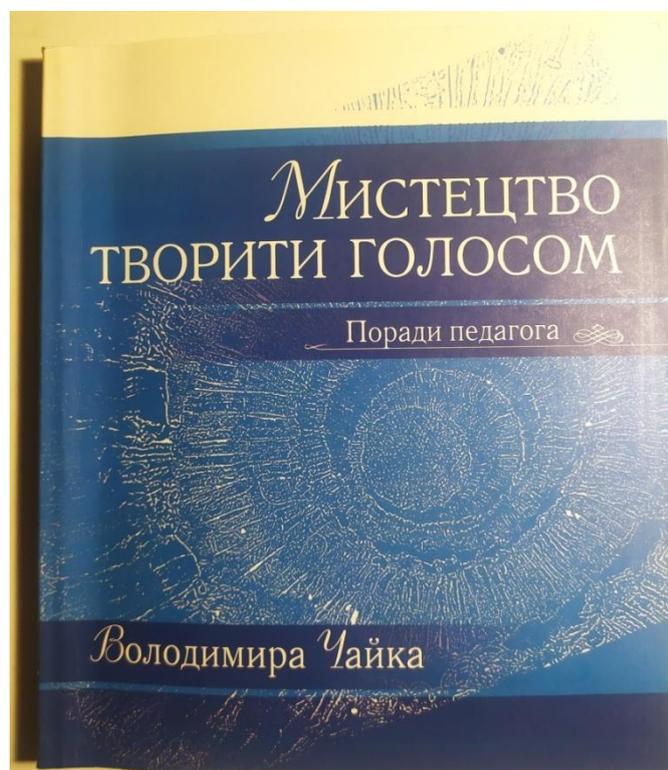

**Після ювілейної вистави «Ріголетто» Дж. Верді –
В. Федотов, І. Захарко-Федотова, П. Кармалюк з онуком,
О. Чепурний, В. Чайка, В. Лужецький**

Обкладинка видання

В. Чайка. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя.

Обкладинка видання

В. Чайка. Мистецтво творити голосом. Роль психофізичного стану студента у розвитку його вокальної майстерності : Поради педагога.

**Вихованка Володимири Чайки
опера співачка
Софія Соловій**

**Вихованка Володимири Чайки
співачка та викладачка
Євгенія Шуневич (Аудерська)**

Володимира Чайка

Надгробок Володимили Чайки